

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Τεύχος Α΄

**Α΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
4ος τόμος**

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο
Κώστας Μπαλάσκας,
Σύμβουλος Π. Ι.**

**Επιμέλεια Έκδοσης
Πολυτίμη Γκέκα**

**Επιμέλεια εξωφύλλου:
Βάσω Αβραμοπούλου**

**Εικόνα εξωφύλλου:
Νίκος Χατζηκυριάκος – Γκίκας
(1906–1994), Μάντρες στην Ύδρα**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

***Ομάδα Εργασίας Υπουργείου
Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και
Θρησκευμάτων***

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**

4ος ΤΟΜΟΣ

Ιωάννης Βηλαράς

Από τους κορυφαίους του νεοελληνικού διαφωτισμού ο Βηλαράς ασχολήθηκε, εκτός από την ποίηση, και με τη γλώσσα. Οι απόψεις του γι' αυτήν αναπτύσσονται στο βιβλίο του Ρομέηκη γλώσσα και σε μια σειρά επιστολές, όπως είναι και η παρακάτω που την απευθύνει στον Αθανάσιο Ψαλίδα, σημαντικό Γιαννιώτη λόγιο, υπέρμαχο επίσης της δημοτικής γλώσσας.

[Επιστολή στον Αθανάσιο Ψαλίδα]

Σοφολογιότατε*:

Και πως γελούν το ξέρω και πως μας κατηγορούν οι γραμματισμένοι και σοφοί των σκολειών μας. Όμως εμένα, να σου ειπώ την αλήθεια, ολίγο με μέλει, ή το σωστότερο δε με μέλει ολότελα. Ας φωνάζουν όσο θέλουν και όσο μπορούν. Εγώ δεν ξέρω παρά τη γλώσσα μου και σ' αυτήν αγαπώ να ζηγώ τες ιδέες μου, γιατί μ' αυτή μπορώ να τες

σοφολογιότατος: σοφότατος και λογιότατος: προσφώνηση των διανοουμένων στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Αργότερα η λέξη χρησιμοποιήθηκε ειρωνικά, για να χαρακτηρίσει τους σχολαστικούς οπαδούς της υπερκαθαρεύουσας.

συγκοινωνήσω* και στους
ομογλώσσους μου και να με
καταλαβαίνουν κι αυτοί τι τους
λαλώ. Δε στοχάζομαι ευγένεια της
γλώσσας το -ιον και -ιος, μόν’
στοχάζομαι ευγενική τη γλώσσα
οπού παρασταίνει και ζηγάει τες
ιδέες του ανθρώπου συντομότερα,
φανερότερα και νοστιμότερα για τη
γλυκή αρμονία του ρυθμού της.
Όσοι λεν πως η Ελληνική* γλώσσα
είχε όλες τες χάρες οπού μπορούν
να στολίσουν μια γλώσσα
καλλιεργημένη, λεν την αλήθεια.
Γιατί μ’ όλον οπού αυτή δε σώζεται
πλια παρά καθώς μια
εκατοχρονίτισσα γριά ζαρωμένη κι
άδεια από όλες τες χάρες και

συγκοινωνώ: εδώ: επικοινωνώ.
Ελληνική (γλώσσα): η αρχαία
ελληνική.

θέλγητρα, οπού την εστόλιζαν νια, μένουν όμως ακόμα σημάδια, για να συμπεράνει κανείς τι πλάσμα εστάθη. Μα όσοι φλυαρούν πως η Γραικική* γλώσσα όσο σιμώνει στην Ελληνική, τόσο καλύτερη γίνεται, μου φαίνεται το ίδιο σαν να επιμελιόνταν μια νια φυσικά όμορφη και χαριτωμένη να διορθώνει και να σιάζει το πρόσωπο της σαν της γριάς, για να μοιάσει στην ομορφιά οπού εκείνη είχε στα νιάτα της και πλιο δεν την έχει. Στοχασμός παράξενος και άξιος για τα μυαλά των γραμματισμένων! Η γλώσσα μας είναι φυσικά όμορφη, γιατί είναι θυγατέρα εκείνης, οπού απόχτησε αγαπητικούς όλα τα φωτισμένα

Γραικική (γλώσσα): η νεοελληνική κοινή (δημοτική).

έθνη της Ευρώπης, μα είναι ακόμα στα σπάργανα, δε μπορεί να δείξει για τώρα ούτε το ανάστημα, ούτε τες χάρες ή τα χρώματα, οπού θα την στολίσουν, αφού φτάσει σε νόμιμη ηλικία. Ας γνοιαστούμε λοιπόν να την αναθρέψουμε με όλες τες δυνάμες μας και χωρίς να της λείψει τίποτες από όσα της κάνουν χρεία* ν' αυξήσει. Ας αγρυπνούμε όμως στα κινήματα και πανουργίες των Μακαρονιστάδων,* γιατί δεν έχουν άλλο στο νου τους, από φτόνο τους, παρά να την πνίξουν με τα πολλά συγγράμματα

χρεία: ανάγκη.

μακαρονιστής: αυτός που χρησιμοποιεί στο λόγο του μακροσκελείς φράσεις, εδώ ειρωνικά γι' αυτούς που θέλουν να αλλοιώσουν την κοινή γλώσσα.

και μεταγλώττισες* τους. Μα περσότερο απ' όλα να τη φυλάξομε από το θανατηφόρο φαρμάκι του ύφους τους.

Αυτοί οι αερόμυαλοι προκομμένοι κατηγορούν τη μητρική τους γλώσσα, γιατί την έχασαν, και επαινούν μια γλώσσα οπού δεν την ξέρουν. Έχασαν τη φυσική τους γλώσσα ευθύς οπού* αρχίνησαν στα σκολειά να παπαγαλίζουν το Λάσκαρη* και να ξερομασούν το Γαζή*. Δεν ξέρουν τη γλώσσα οπού αγωνίζονται να ορθώσουν, γιατί δε μπορούν ποτέ να τη μιλήσουν καθώς τη γράφουν,

---

μεταγλώττισες: μεταφράσεις.

ευθύς οπού: μόλις, όταν.

Λάσκαρης, Γαζής: εννοεί τη Γραμματική του Λάσκαρη και το Λεξικό του Γαζή.

ούτε θα τη γράψουν ποτέ καθώς τη φαντάζονται. Τι είναι λοιπόν αυτή η διάλεχτο, οπού τόσο μας εκθειάζουν και μας εχάλασαν τόσο τ' αυτιά με την τραχιά και άνοστη προφορά της; Σωστός κι ακέριος τραγέλαφος! Είναι μια γλώσσα οπού την ονομάζουν αυτοί ελληνικότερη από την κοινή, μια οπού δε θα την εκαταλάβαιναν οι Έλληνες,* αν εματάρχονταν* στον κόσμο, οπού δεν την καταλαβαίνουν οι τωρινοί Έλληνες κι οπού αυτοί οι ίδιοι λεν την καταλαβαίνουν, μα δεν μπορούν να τη μιλήσουν, παρά τη γράφουν. Εξαίρετα! Αφήστε λοιπόν τ' αλέτρι οι γεωργοί, το καράβι οι ναύτες και τα κοπάδια σας οι βοσκοί κι ελάτε

Έλληνες: εδώ οι αρχαίοι Έλληνες.
εματάρχονταν: ξανάρχονταν.

στα σχολειά να μάθετε τα
κορακιστικά* των παπυρόγνωμων*
μακαρονιστάδων, αν επιθυμάτε να
ωφεληθείτε περισσότερο στες τέχνες
και δουλείες σας, γιατί στη γλώσσα
οπού μιλείτε εσείς αυτοί δεν
μπορούν να σας διδάξουν. Αφήστε
την τέχνη σας και την επιστήμη σας
και τρεχάτε στα σχολειά μας όσοι
αγαπάτε να μάθετε σ' είκοσι
χρόνους πώς πρέπει να μιλείτε, για
να φαίνεστε προκομμένοι, μα όχι
και να είστε. Κι όσα δε μας εδίδαξαν

κορακιστικά: κακόηχη και
ακατανόητη γλώσσα που μοιάζει με
τη φωνή του κόρακα ή η
συνθηματική γλώσσα των παιδιών.
παπυρόγνωμος: αυτός που
διαμορφώνει τη γνώμη του από τη
μελέτη των αρχαίων παπύρων,
αναχρονιστικός.

οι Όμηροι, Πλάτωνες,
Δημοσθένηδες, Αρχιμήδηδες,
Θουκυδίδηδες, Ξενοφώντηδες,
Πρωτογένηδες και λοιποί, ξοδέψτε
σ' άλλα μέρη εκείνο οπού δεν έχετε,
για να τα μάθετε σε μια γλώσσα,
οπού ή μοναχοί σας θα την
καταλαβαίνετε, ή και πολλά ολίγοι
συμπατριώτες σας θα σας
απεικάζουν*. Αυτά μας
συμβουλεύουν με προθυμία μεγάλη
και κάθε μέρα μας ξεκουφαίνουν οι
πολυμαθέστατοι μακαρονιστάδες.
Αμ' ο Δημοσθένης, παρακαλώ να
μου ειπείτε, όταν ομιλούσε των
Αθηναίων, τον καταλάβαιναν αυτοί
ή τους εξηγούσε κανένας άλλος
όσα τους έλεγε; Τάχα άλλα είπε
τότε και άλλα μας άφησε γραμμένα;

απεικάζω: καταλαβαίνω.

Ο Ξενοφώντας στην Αναχώρησή*
του με τες δέκα χιλιάδες σε τι
γλώσσα τους μιλούσε, σ' εκείνην
οπού διηγείται τα όσα είπε κι έκαμε
μαζί τους, ή μην είχε κι αυτός
διερμηνευτάδες, για να τους ξηγούν
όσα τους επαράγγελλε κι όσα
χρειάζονταν να τους διορίσει μέσα
στες μάχες; Ή τάχα μ' άλλη γλώσ-
σα τότε τους μιλούσε και μ' άλλην
εσύγγραψε τα συγγράμματά του;

Καλά, φίλε, μου λεν οι
μακαρονιστάδες χαμογελώντας, σ'
αυτά έχεις δίκιο, μα εκείνοι ήξεραν
όλοι τα Ελληνικά και τους
εκαταλάβαιναν. Πολλά καλά,
αφεντάδες μου, μα δεν ημπορούμε
κι εμείς χωρίς την Ελληνική
γλώσσα να καταλαβαινόμαστε με τη

**Αναχώρηση: η γνωστή Κύρου
Ανάβαση του Ξενοφώντα.**

γλώσσα του καιρού μας; Όχι, μου αποκρένονται· γιατί, αν δεν ξέρομε τα Ελληνικά, δεν είναι τρόπος να μιλήσομε για επιστήμες και τέχνες και χωρίς αυτή τη γλώσσα καμιά ιδέα φιλοσοφική δεν μπορεί να ξηγηθεί καθώς πρέπει. Σωστός λογαριασμός! Όλα λοιπόν τα έθνη, οπού δεν έμαθαν τα Ελληνικά, ή δεν τα ξέρουν, ούτε επιστήμες και τέχνες μπορούν να έχουν, ούτε ξέρουν να φιλοσοφήσουν. Χαρά στην προκοπή σας! Έτσι είναι, έχετε όλα τα δίκια. Ωστόσο μου φαίνεται πως, αν η θυγατέρα δανειστεί φόρεμα ή άλλο στολίδι από τη μητέρα της, ούτε εντροπή είναι, ούτε ασυνήθιστο πράμα (τούτα τα γράφω της σοφολογιότης σου), μα στοχάζομαι και πρέπιο* κι

στοχάζομαι πρέπιο: θεωρώ κατάλληλο.

αναγκαίο το φόρεμα αυτό να το δοκιμάσει πρώτα αν της έρχεται καλά κι έτζί να το φορέσει και να βγει στον κόσμο. Γιατί, αν δεν της έρχεται καλά και της είναι ή πλατύ ή μακρύ ή έχει κανένα άλλο σφάλμα και το ντυθεί χωρίς να το διορθώσει και να το κάμει του κορμιού της, όσοι την ιδούν θα την περιγελάσουν. Το ίδιο και το στολίδι, αν της μοιάζει,* να το βάλει, ειδική να το ρίξει. Γιατί, αν το βάλει χωρίς να της πιάνει, την ασκημαίνει περισσότερο κι αντί να παινεθεί, κατηγοριέται. Τώρα, αν η γλώσσα μας δανειστεί από τη μάνα της την Ελληνική όσες λέξεις δεν έχει και της χρειάζονται, ούτε κατηγορημένο είναι, ούτε ντροπερό πράμα. Πρέπει όμως, μου φαίνεται, όσες

μοιάζω: ταιριάζω.

λέξεις δανειζόμεστε από την Ελληνική να τες τοννεύομε και να τες σιάζομε κατά τον ιδιωτισμό* της γλώσσας μας, δίνοντας τους την προφορά και τον τόνο οπού είναι συνηθισμένα κι οπού τ' αυτί μπορεί να δεχτεί με λιγότερη δυσκολία.

Η Ελληνική γλώσσα είναι βρύση αστείρευτη σ' όσα της έμειναν. Μα όσα δε μπορούμε να βρούμε σ' αυτή, ή αν τα βρούμε δεν είναι πλιο για εμάς, αναγκαζόμεστε ή να τα δανειστούμε από ξένες γλώσσες ή να τα φκιάσομε καινούρια. Δυο πράματα, λογιάζω, πρέπει να παρατηρούμε με προσοχή μεγάλη σ' αυτήν την υπόθεση· το ένα για τες ξένες λέξεις οπού ανταμώνομε

κατά τον ιδιωτισμό της γλώσσας: σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γλώσσας.

με τη γλώσσα μας, και είναι να τες προσαρμόζομε όσο δυνατό στες κατάληξες οπού συνηθίζομε· επειδή αλλιώς τα ανώμαλα πηγαίνουν στο άπειρο και η γλώσσα χάνει πολύ από τη φυσική της νοστιμάδα και χάρη, και να τες προσαρμόζομε ακόμα στην προφορά, οπού μπορούν να μας δώσουν τα γράμματά μας. Γιατί αλλιώς θα γεμίσομε το αλφάβητο μας από γράμματα περίσσια και τη γλώσσα μας από φωνές ασύμφωνες με τη φυσική της γλυκάδα. Το άλλο είναι για τες λέξεις οπού κάμει χρεία να φτιάσομε, να φυλαγόμεστε πάντοτε από τη διπλή κι αμφίβολη σημασία, οπού μπορούν να δεχτούν, και να επιμελιόμεστε, οπού δίνοντας τους ή διαφορετικό γύρισμα, ή βγάζοντας τες από άλλες συνηθισμένες, να είναι ευκολοσυμπέραστες. Γιατί

αλλιώς θα γράφομε πάλε και θα μιλούμε τα κορακίστικα των μακαρονιστάδων...

Προφασίζονται πως η γλώσσα μας δεν είναι πλούσια, μα για να τη γνωρίσομε τέτοια, πρέπει, μου φαίνεται, να τη σπουδάζομε πρόθυμα και να τη μελετούμε με καρδιά και με θάρρος, όχι να την καταφρονούμε ονομάζοντας τη βάρβαρη κι ανεπιτήδεια, για να χρησιμέψει σε κείνα που θέλομε να τη μεταχειριστούμε. Η γλώσσα μας είναι πλουσιότατη, φτάνει να θελήσομε να γνωρίσομε τα πλούτη της. Εμείς από μια λέξη μπορούμε να φτιάσομε πολλές άλλες ή με τη σύνθεση ή με μια διαφορετική κατάληξη ή με μια πρόθεση και να γίνονται εύκολες στον καθένα. Αυτός ο πλούτος είναι μικρός; Μα η Ελληνική είχε περισσότερη δύναμη σ'

αυτό. Μα είπαμε δα για τα
Ελληνικά, τώρα δεν έχουν πέραση.
Φτάνει! Η τωρεσνή* έχει άλλη
δύναμη, οπού η Ελληνική δεν την
είχε. Ας πάρομε μια λέξη για
περιέργεια να ιδούμε πόσα
σημαινόμενα* μπορούμε να της
δώκομε. Ποδάρι, ποδαράκι,
ποδαρόπουλο, πόδι, ποδόπουλο,
πόδαρος, ποδάρα, ποδαρούκλα,
ποδαρώνα, ποδαρούσα,
καλοπόδαρος, πλατυπόδαρος,
ασκημοπόδαρος, ορθοπόδαρος,
στραβοπόδαρος, στεγνοπόδαρος,
στενοπόδαρος, χοντροπόδαρος,
λιανοπόδαρος, ποδαράς,
μακρυπόδαρος, κοντοπόδαρος.
Όλα αυτά και πλήθος άλλα, οπού
αφήνω για συντομία, σε ποια άλλη

τωρεσ(ι)νή: τωρινή, σύγχρονη.
τα σημαίνόμενα: οι σημασίες.

γλώσσα τα βρίσκομε ή και μερικά στην ίδια την Ελληνική; Μα επροείπα, χρειάζεται να μελετήσομε τη γλώσσα μας, για να τη γνωρίσομε από σιμότερα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ποια είναι η βασική θέση και ο σκοπός του συγγραφέα στην επιστολή;**
- 2. Να υπογραμμίσετε τα επιχειρήματα των αντιπάλων της μητρικής γλώσσας και τα αντεπιχειρήματα του συγγραφέα.**
- 3. Με βάση την κατάταξη των επιχειρημάτων και των αντεπιχειρημάτων να δείξετε το οργανωτικό σχέδιο που ακολούθησε ο συγγραφέας στην επιστολή του. Προσπαθήστε να το δώσετε σε μορφή σχεδιαγράμματος.**

4. Με ποιους τρόπους κατορθώνει ο συγγραφέας να εκφράσει πιο πειστικά και πιο παραστατικά τα επιμέρους επιχειρήματά του;

Αγνώστου

Έρωτος αποτελέσματα

Το 1792 τυπώθηκε στη Βιέννη το βιβλίο Έρωτος αποτελέσματα χωρίς όνομα συγγραφέα. Ορισμένοι μελετητές υποστήριξαν ότι συγγραφέας είναι ο Ρήγας, άλλοι ο Αθανάσιος Ψαλίδας και άλλοι έκαναν διάφορες άλλες υποθέσεις. Ακολουθώντας τα παρόμοια γαλλικά βιβλία της εποχής, όπως είναι π.χ. το Σχολείον των ντελικάτων εραστών που μετέφρασε στα ελληνικά ο Ρήγας, ο συγγραφέας μάς παρουσιάζει τρεις ηθικοερωτικές ιστορίες που μιλούν για την αγνή αγάπη δύο νέων που καταλήγει στο γάμο. Στην αφήγηση παρεμβάλλονται και στιχουργήματα. Οι ιστορίες τον

βιβλίου θεωρούνται ως «τα πρώτα νεοελληνικά διηγήματα» (Λ. Βρανούσης) ή ως «η πρώτη στα νεοελληνικά απόπειρα συγγραφής λογοτεχνήματος με ελεύθερο θέμα παρμένο από τον κόσμο της φαντασίας» (Γ. Βαλέτας). Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι το τέλος από την πρώτη ιστορία «ήτις περιέχει τον σφοδρόν έρωτα ενός νέον Κωνσταντινουπολίτου».

[Η Ελενίτσα]

Ας αφήσομε λοιπόν τώρα τον υιό με τον πατέρα και ας έλθομε εις την κόρη με τη μητέρα. Η Ελενίτσα μας τοίνυν* από εκείνη την ώρα, οπού ομίλησε με το τζελεμπή,* άρχισε να

ΤΟΪΝΥΝ: λοιπόν.

ΤΖΕΛΕΜΠΗΣ: άρχοντας, αφέντης, κύριος· είδος προσφώνησης.

αισθάνεται έναν έρωτα υπερβολικό και μία στενοχώρια τόσο μεγάλη, οπού όποιος την έβλεπε, έπρεπε να στοχασθεί, ότι έπαθε τι. Εις το γεύμα δε να φάγει δεν ημπορούσε, επειδή ήτον όλη μέσα εις τας φαντασίας του έρωτος, όλη εις τους στοχασμούς και εις τας εφευρέσεις των μέσων, δι' ων ημπορούσε να απολαύσει εκείνον, ο οποίος της επροξενούσε τόση γλυκεία σύγχυση. Ο πατέρας της την έλεγε: φάγε, Ελενίτσα, διατί δεν τρώγεις; τι έχεις; ίσως δεν ημπορείς τίποτες*; πες με δια να κράξω τον ιατρό. Αυτή μόνο είπε, ότι όρεξη δεν έχει. Ύστερα, επρόσταξε ο πατέρας της, να τη βράσουν ένα καφέ και έτζι ανεχώρησε. Την άλλη

ίσως... τίποτες: μήπως είσαι λίγο αδιάθετη.

δε ημέρα βλέπει η μητέρα την κόρη
ακόμη περισσότερο συγχυσμένη
και λυπημένη. Όθεν επαρακινήθη,
να την εξετάζει διάφορος, κατά
μόνας,* λέγουσα: Ελενίτζα, ειπέ με,
τι σε ηκολούθησε,* οπού είσαι τόσο
συγχυσμένη, τι σε ελύπησε. Ειπέ
με, θύγατέρ μου, ποία είναι η αιτία,
οπού ευρίσκεσαι εχθές και σήμερον
εις αυτή την κατάσταση; Σε λείπει
κανένα φόρεμα ή σε λείπει κανένα
ζευγάρι σκουλαρίκια ή κανένα νέο
σαρίκι*; Εεις αυτή δε, όλα αυτά ήσαν
ως το ουδέν* ή τα είχε ή δεν τα είχε,
καθώς και εις κάθε φρόνιμο κορίτζι,

κατά μόνας: ιδιαίτερα.

τι σε ηκολούθησε: τι σου συνέβη.

σαρίκι: σκουφί, κάλυμμα του
κεφαλιού.

ήσαν ως το ουδέν: δεν άξιζαν
καθόλου.

με όλον οπού δεν την έλειπον από αυτά τίποτες. Αυτήν όμως την έλειπε ο τζελεμπής μας και η μητέρα της δεν το εκατάλαβε. Όθεν και απόκριση δεν έλαβε. Ύστερον δε πάλι την ηρώτησε, αυτή όμως απόκριση καμία δεν έδωκε· τον καιρό δε του γεύματος, δια να μην την ενοχλούν με τας ερωτήσεις και δια να μην υποπτευθούν τίποτες, ηθέλησε να φάγει ολίγο και να ομιλήσει κατά το ειθισμένο της και έτζι απέκρυψε το πάθος της, τους συλλογισμούς όμως τους βαθείς του έρωτος, με τους οποίους ήτον περικυκλωμένη, δεν ημπορούσε να τους αποσκεπάσει, επειδή φανερά τους έδειχνε το μεταβαλλόμενόν τε και αλλοιούμενον πρόσωπόν της.

Το πράγμα, λοιπόν, δεν άργησε να γνωρισθεί και το πάθος της κόρης να ιατρευθεί. Επειδή την

άλλη μέρα ανταμώθηκαν οι δυο πατέρες και άρχισαν επάνω εις τα μέτωρα* να κάμουν και σπουδαία...

Αφού λοιπόν ομίλησαν...

ανεχώρησε έκαστος εις τα ίδια,* ο ένας να δώσει την είδηση του υιού του και ο άλλος να εξετάξει την κόρη του αν θέλει. Φθάσας λοιπόν ο τζελεμπή Γιακουμής εις το σπίτι του, είπε τη γυναίκα του όλα εκείνα, οπού ομίλησεν με το τζελεμπή Αντωνάκη. Όθεν, τη λέγει, πήγαινε και ανάφερε την να ιδώμεν, όμως με τρόπο επιτήδειο,* επειδή ηξεύρεις ότι εις εσένα η Ελενίτζα έχει περισσότερο θάρρος. Έρχεται λοιπόν η μητέρα προς την κόρη

μέτωρο (το): αστείο.

έκαστος εις τα ίδια: ο καθένας στο σπίτι του.

επιτήδειος: κατάλληλος.

της, την ερωτά με τρόπο, τη λέγει
πρώτον άλλα πράγματα του
οσπιτίου, της διηγείται πράγματα
χαροποιά, έως οπού έφθασε και εις
αυτή την υπανδρεία. Την επρόφερε
το όνομα του Γεωργάκη, δηλαδή
του υιού του Αντωνάκη, τον οποίο
μερικές φορές είδον εις τα Ψομαθιά.
Τον επαινούσε ότι είναι νέος
σεμνός, τίμιος, υιός κυβερνημένου*
πατρός, εύμορφος και όλας τας
χάριτας έχων, ωσά να μην τον
ήξευρε η κόρη. Ύστερον την λέγει:
αν, Ελενίτζα, μας ήθελον προβάλει
δια σύζυγο σου αυτόν, ήθελες
στέρξει* ή όχι; Αυτή δε, καθώς

κυβερνημένου πατρός:
νοικοκυρεμένου πατέρα, που
κυβερνάει καλά το σπίτι του.
στέργω: συγκατατίθεμαι, είμαι
ευχαριστημένος,

ήκουσε αυτά τα λόγια και μάλιστα το όνομα του Γεωργάκη της, είπε: αχ! πώς δεν ήθελα στέρξει εκείνον, τον οποίο τόσο πολύ αγ... και δια τον οποίο λαχτ... και λέγοντας αυτά έλαβε το πρόσωπο της μια ηδονική και χαροποιά μεταβολή και δεν εφάινετο πλέον κατηφές* και λυπηρό.

...Την άλλη λοιπόν ημέρα, ανταμώθηκαν πάλι οι δύο καλοί πατέρες και εφάνέρωσε εκάτερος* την κλίση, οπού έχουν τα τέκνα των ο ένας προς τον άλλο και έτζι, χωρίς να αργήσουν, είπαν την ερχόμενη Κυριακή να καλέσουν μερικούς συγγενείς των και να αλλάξουν τα δακτυλίδια, δηλαδή να τους αρραβωνιάσουν. Ήλθε λοιπόν

κατηφής: σκυθρωπός.

εκάτερος: καθένας από τους δύο.

η Κυριακή, η ευτυχέστατη και δαιμόνια ημέρα διά εκείνο το αξιέραστο* ζευγάρι και το αρραβώνιασαν, αποφασίσαντες ύστερον από ένα μήνα να γένουν και τα στεφανώματα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Στο πρώτο μέρος του αποσπάσματος ο συγγραφέας παρουσιάζει τη συναισθηματική κατάσταση της Ελενίτσας. Ποιες εκδηλώσεις φανερώνουν την κατάσταση αυτή;
2. Να επισημάνετε στο κείμενο στοιχεία που φανερώνουν: α) το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ξετυλίγεται η ιστορία, β) το ήθος των προσώπων που μετέχουν, γ) τον ηθικό χαρακτήρα της ιστορίας.

αξιέραστος: αξιαγάπητος.

3. Οι ιστορίες του βιβλίου Έρωτος αποτελέσματα όπως και εκείνες του γαλλικού Σχολείου των ντελικάτων εραστών ανήκουν στο ελαφρό φιλολογικό είδος και χρησίμευσαν ως λαϊκά αναγνώσματα. Νομίζετε ότι η εμφάνιση τέτοιων βιβλίων συντελούσε στην παιδεία των υπόδουλων Ελλήνων; Να στηρίξετε με επιχειρήματα τη θετική ή αρνητική απάντησή σας.

Οι πρόδρομοι

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
περί τῆς τῶν ὀκτώ τοῦ
λόγου μερῶν συντάξεως

Χειρόγραφο με ποιήματα των
Λυρικών του Χριστόπουλου
(ΕΒΕ, 1254)

**Γεώργιος Άβλιχος (1842-1909),
Κοπέλα στο παράθυρο (1877)
Εθνική Πινακοθήκη**

Ιωάννης Βηλαράς

Ο Βηλαράς, όπως κι ο Χριστόπουλος, αποτελεί προδρομική μορφή της νεοελληνικής ποίησης. Στα λυρικά του ποιήματα, απαλλαγμένος κάπως από τη φαναριώτικη επίδραση, αντλεί από την αρκαδική (ιταλική κυρίως) ποίηση του καιρού του και τη δημοτική μας παράδοση. Η ερωτική του ποίηση, γεμάτη από συναισθηματική φόρτιση και χωρίς την παιγνιδιάρικη κι ανάλαφρη διάθεση του Χριστόπουλου, εκφράζει πηγαίο αίσθημα με στοιχεία ρομαντικά. Πολλά, επίσης, από τα σατιρικά του ποιήματα διατηρούν ακόμη και σήμερα το ενδιαφέρον τους, γιατί με τη σκωπτική του ειρωνεία κατόρθωσε να δώσει χαρακτηριστικούς ανθρώπινους τύπους.

Από τα δύο ποιήματα, το ένα είναι ερωτικό και το άλλο σατιρικό. Περιλαμβάνονται, αντίστοιχα, στις ενότητες «Ερωτικά» και «Σατιρικά» των Απάντων του.

Σαν πεταλούδα στη φωτιά...

Σαν πεταλούδα στη φωτιά,
σ' εσένα γύρες φέρω
κι οχ* τη φωτιά που καίγομαι
να φύγω δεν ηξέρω.

Και μόλο που φλογίζομαι,
πετώ ολόγουρά σου,
να ξεμακρύνω δεν μπορώ
στιγμήν από σιμά σου.

Τα μάγια δεν τα πίστευα
και μάγια είσαι ατή σου*·
τα μάγια είν' τα θέλγητρα
οπόχει το κορμί σου.

οχ: από.

ατή σου: εσύ η ίδια.

Λεν το κοράλλι κόκκινο,
μόν' δίχως νοστιμάδα·
δεν έχει σαν τ' αχείλι σου
βαφή και κοκκινάδα.

Δοξάρια είναι τα φρύδια σου
και με πιτηδειοσύνη
βαρούν, πληγώνουν τις καρδιές,
χωρίς ελεημοσύνη.

Στα δυο σου μάτια τα γλυκά
ο έρωτας φωλιάζει
κι οχ ταύτα τις σαγίτες του
στους νιους απάνω αδειάζει.

Το κοίτασμα σου το γλυκό
είν' των καρδιών ο κλέφτης·
αν δεν πιστεύεις, ρώτησε
να σου το είπει ο καθρέφτης...

Γιατρική παρηγοριά

**Βογκομαχούσεν ασθενής
κατάκοιτος στην κλίνη,
του Χάρου παίρει,* δίνει.**

**Και λυπημένη και πικρή
η μαύρη σύζυγός του
θρηνούσε στο πλευρό του.**

**Σε τούτο μπαίνει κι ο γιατρός
και το σφυγμό του πιάνει,
τον ερωτάει τι κάνει.**

**- Ωχ! τι να κάμω, δεν μπορώ),
χειρότερα όσο πάνω,*
φοβούμαι θα πεθάνω.**

παίρει: παίρνει.

πάνω: πάω.

**- Μη δα τον θάνατον ευτύς
στοχάζεσαι, δειλιάζεις,
και του πατρός σου ομοιάζεις.**

**Ο μακαρίτης σαν κι εσύ
μου έλεγε, θυμούμαι:
«Γιατρέ, δεν τον πατούμε**

**το χάρο τούτην τη φορά!»
Μόν' κείνος ήταν γέρος
και του θανάτου μέρος.**

**- Δεν έχω δύναμη, γιατρέ,
μηδέ για να μιλήσω,
και δε θαρρώ να γλύσω*.**

**- Τον ίδιον είχε, και σωστά,
ο μακαρίτης θειος σου,
το φόβο το δικό σου.**

να γλύσω: να γλιτώσω.

**Μόν' εσύ φίλε μου, αγκαλά*
από πολλής στο στρώμα,
χαμοβαστιέσαι* ακόμα.**

**- Καλό δε βλέπω, κυρ γιατρέ,
δεν τρώγω, δεν κοιμούμαι,
πώς λες να μη φοβούμαι;**

**- Σου 'ρθαν στο νου, καθώς θωρώ,
τα λόγια του αδελφού σου,
του μεγαλύτερού σου.**

**Ο μακαρίτης φαγητό
και ύπνον εποθύσε,
και με συχνορωτούσε.**

**Μόν' εσύ, φίλε μου, προχτές
ζουμί, θαρρώ, καμπόσο
να ρούφησες ωστόσο.**

αγκαλά: αν και.

**χαμοβαστιέμαι: διατηρώ λίγο τις
σωματικές μου δυνάμεις.**

**Αυτά ν' ακούσει η ορφανή
γυναίκα του, αρχινάει
να κλαίγει, να θρηνάει.**

**Ωχ! λέγει ο άντρας· αμ, γιατί
του κάκου να λυπιέσαι,
και δεν παρηγοριέσαι;**

**Και το γιατρό δεν αγροικάς,
που λέει να παντέχω
και κίντυνο δεν έχω;**

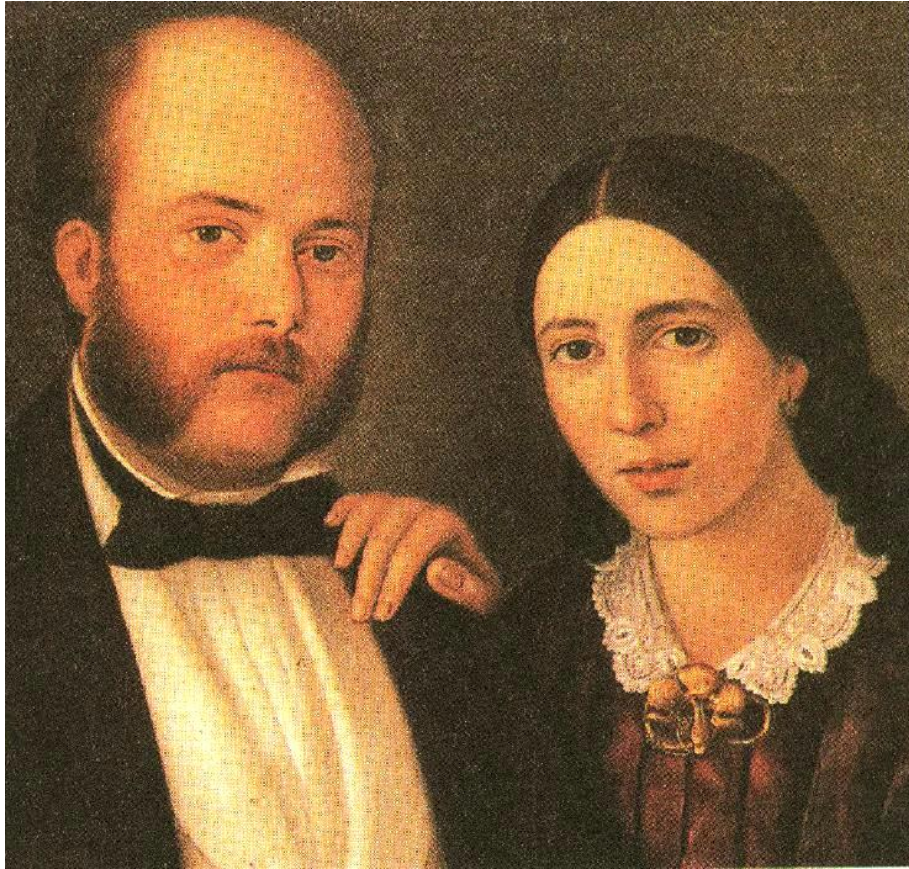
**- Αμ, με τι θάρρος και καρδιά!
η άτυχη φωνάζει,
βαριά αναστενάζει·**

**αφού ακέρια φαμελιά,
την έχει μακαρίσει,
σ' εσένα θα ευτυχήσει;**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ποιες επιδράσεις από τη δημοτική μας παράδοση μπορείτε να επισημάνετε στο πρώτο ποίημα;**
- 2. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο Βηλαράς, ακολουθώντας την ποίηση της εποχής του, εξιδανικεύει τη γυναίκα στο πρώτο ποίημα; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.**
- 3. Το σατιρικό στοιχείο στο δεύτερο ποίημα συσσωρεύεται προς το τέλος. Να το επισημάνετε και να κρίνετε αν είναι αναπάντεχο ή προετοιμάζεται επαρκώς.**
- 4. Νομίζετε ότι μια τέτοια σάτιρα μπορεί να επιβιώσει και σήμερα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.**

**Δημήτριος Καλλιβωκάς (1806-1877),
Προσωπογραφία ανδρογύνου
(π.1858)
Εθνική Πινακοθήκη**

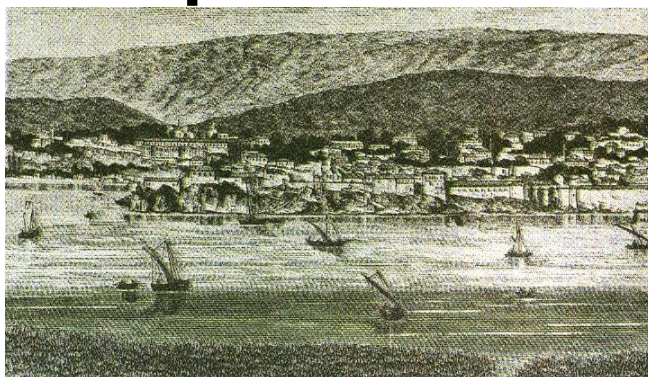
Ιωάννης Βηλαράς (1771-1823)

Γεννήθηκε στα Κύθηρα ή τα Γιάννενα. Μετά τις πρώτες σπουδές του στα Γιάννενα, πήγε στην Ιταλία για ανώτερες σπουδές. Πήρε δίπλωμα φιλοσοφίας και ιατρικής απ' το Πανεπιστήμιο της Πάντοβας (1797). Επέστρεψε κατόπιν στην Ελλάδα και έζησε στα Γιάννενα κυρίως, όπου άσκησε το επάγγελμα του γιατρού. Διορίστηκε γιατρός του Βελή Πασά, του γιου του Αλήπασα και τον ακολούθησε σε πολλές του εκστρατείες. Ήταν ένθερμος οπαδός της δημοτικής και πρότεινε τολμηρές για την εποχή του καινοτομίες στο έργο του Ρομέηκη γλώσσα, το μόνο που τυπώθηκε όσο ζούσε. (Μερικές απ' αυτές είναι: κατάργηση των τόνων και των πνευμάτων, των περιπτών

ομόηχων φωνηέντων.) Μετέφρασε, επίσης, κλασικά κείμενα κι έγραψε πολλά δοκίμια για τη γλώσσα. Ήταν ένα από τα πιο φωτισμένα πνεύματα του καιρού του, συνειδητός εκπρόσωπος του νεοελληνικού διαφωτισμού. Μαζί με το Χριστόπουλο ανανεώνει τη νεοελληνική ποίηση. Το 1820, ύστερα απ' την πυρπόληση των Ιωαννίνων και την καταστροφή της περιουσίας του, κατέφυγε στα Ζαγοροχώρια, όπου και πέθανε. Τα Άπαντά του κυκλοφόρησαν μετά το θάνατό του το 1827 στην Κέρκυρα. Αξιοσημείωτο είναι ότι στον κατάλογο των συνδρομητών βρίσκεται και το όνομα του Σολωμού.

Ιωάννινα,
στα χρόνια της
Τουρκοκρατίας

Αθανάσιος Χριστόπουλος

Ο Αθ. Χριστόπουλος ασχολήθηκε μ' όλους σχεδόν τους τομείς της γνώσης: νομική, ιατρική, φιλοσοφία, φιλολογία, φυσική, μουσική, ποίηση και πολιτική. Αν κι ο ίδιος έζησε μια ζωή κανονική και νηφάλια, η ποίησή του είναι γεμάτη από ύμνους στον έρωτα και το Βάκχο. Στην πραγματικότητα ακολουθεί την κίνηση του Ανακρεοντισμού, που εντάσσεται στο γενικότερο λογοτεχνικό κίνημα του Αρκαδισμού. Πρέπει όμως να αναγνωρίσουμε πως παρ' όλο τον επίπλαστο κι επιφανειακό χαρακτήρα της ποίησής του και την απουσία ενός βαθύτερου πάθους, δεν της λείπει η χάρη και η λεπτότητα. Ύστερα από μαρασμό 150 σχεδόν χρόνων, μετά την

πτώση της Κρήτης, η νεότερη
ελληνική ποίηση αρχίζει να βρίσκει
το δρόμο της.

Φαγοπότι

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
εορτάζ' η οικουμένη,
η φλογέρ' αχολογάει.
Το φθινόπωρο βοΐζει
χορευτά πανηγυρίζει
και τ' αμπέλια του τρυγάει.

Βάλτε, φίλοι, μες στη βρύση
το κρασί μας να δροσίσει,
και στρωθείτε καταγής
στην αράδα ως τον πάτο,
εις τον ίσκιον αποκάτω
προς τα χείλη της πηγής.

**Στρώστε φύλλα, στρώστε φτέρη
επιδέξια με το χέρι
κι από πάνω τεχνικά
το αρνάκι μας λιανίστε
και τον τρύγον μας αρχίστε,
να χαρούμε φιλικά.**

**Ας ρουφούμε το κρασάκι
στες αρχές απ' ολιγάκι
και, κινώντας βαθμηδόν
ας υψώνομε τη δόση,
ως ν' ανάψει, να κορώσει
το κεφάλι μας σχεδόν.**

**Κι έτσι πλέον ζαλισμένοι
μες στα χόρτα κυλιόμενοι
των πουλιών τον σφυριγμόν,
ξαπλωτά να τον ακούμε
και τον ίσο να βαστούμε
ως τον πρώτον νυσταγμόν.**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Αφού διαβάσετε τα εισαγωγικά σημειώματα, να επισημάνετε τα στοιχεία που ανταποκρίνονται στο ποίημα Φαγοπότι.**
- 2. α) Ποια γλώσσα χρησιμοποιεί ο ποιητής;**
  - β) Έχουν οι στίχοι του ρυθμό αντίστοιχο με το πνεύμα της ποίησής του;**

Αθανάσιος Χριστόπουλος (1772-1847)

Γεννήθηκε στην Καστοριά. Μεγάλωσε κι εκπαιδεύτηκε μέσα στο κλίμα των προοδευτικών ιδεών του νεοελληνικού διαφωτισμού, που επηρέασαν και την ελληνική παιδεία. Μετά τις πρώτες σπουδές του στο Βουκουρέστι, ακολούθησε ανώτερες σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Βούδας (λατινικά, φιλοσοφία, ιατρική) και της Πάντοβας (ιατρική και νομικά). Όλη τη ζωή του την έζησε σχεδόν στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, όπου κατέλαβε ανώτερα αξιώματα. Στην αρχή ευνοήθηκε πολύ από τον ηγεμόνα Αλέξανδρο Μουρούζη κι αργότερα από τον ηγεμόνα της

Βλαχίας Ιωάννη Καρατζά, που τον διόρισε ανώτατο δικαστικό και του ανέθεσε να ανασυντάξει τη νομοθεσία της χώρας. Μετά την ανάκληση του Καρατζά αποσύρθηκε στο Σιμπίνι της Τρανσυλβανίας. Το 1836 επισκέφθηκε για λίγο την ελεύθερη Ελλάδα. Η υποδοχή όμως που του έγινε δεν ήταν εκείνη που περίμενε. Ξαναγύρισε στο Σιμπίνι, όπου και πέθανε.

Η δράση του ήταν πολυσχιδής. Ασχολήθηκε με ποικίλα θέματα, φιλολογικά, γλωσσικά, λογοτεχνικά, φιλοσοφικά, πολιτικά κ.ά. Δοξάστηκε όμως ως ποιητής κι έγινε γνωστός για τις απόψεις του γύρω από το γλωσσικό ζήτημα. Στο σχετικό έργο του υποστήριξε ότι η νεοελληνική αποτελεί επιβίωση και κράμα της αρχαίας δωρικής και αιολικής διαλέκτου.

**Από τα έργα του τυπώθηκαν τα
εξής: Γραμματική της Αιολοδωρικής,
ήτοι της ομιλούμενης τωρινής των
Ελλήνων γλώσσας Βιέννη, 1805,
Λυρικά (α΄ έκδοση 1811), Πολιτικά
παράλληλα, Παρίσι 1833, Ελληνικά
Αρχαιολογήματα, Αθήνα 1853.**

Απομνημονεύματα

Τα απομνημονεύματα είναι φιλολογικό είδος που αναπτύχθηκε ήδη από την αρχαιότητα. Είναι γνωστά π.χ. τα Απομνημονεύματα του Ξενοφώντα. Απομνημονεύω σημαίνει διατηρώ στη μνήμη μου, ξαναφέρνω στη μνήμη μου και είμαι σε θέση να διηγηθώ αυτά που ξαναφέρνω στη μνήμη μου. Τα Απομνημονεύματα λοιπόν είναι διηγήσεις για γεγονότα τα οποία αυτός που τα διηγείται τα έζησε με τρόπο άμεσο, πήρε δηλαδή μέρος σ' αυτά ή τα παρακολούθησε ως αυτόπτης μάρτυρας. Τα γεγονότα μπορεί να είναι πολλά και διάφορα. Συνηθέστερη όμως είναι η αφήγηση πολιτικών ή πολεμικών γεγονότων· τα Απομνημονεύματα δηλαδή είναι συνήθως πολιτικά ή πολεμικά. Γι'

αυτό το λόγο σχετίζονται με την ιστορία, είναι δυνατό να της χρησιμεύσουν ως πηγή. Συγγενεύουν περισσότερο με την αυτοβιογραφία, όπου ο συγγραφέας εξιστορεί ολόκληρη τη ζωή του και τη χρονογραφία, τη γραφή χρονικών, που είναι αφήγηση ιστορικών γεγονότων κατά χρονολογική σειρά, χωρίς προσωπική συμμετοχή του συγγραφέα σ' αυτά.

Η σχέση με τη λογοτεχνία υπάρχει ή όχι ανάλογα με το αποτέλεσμα της γραφής. Αν δηλαδή ο απομνημονευματογράφος διαθέτει αφηγηματική ικανότητα κι αν κατορθώσει να δώσει στο λόγο του δύναμη και ζωντάνια, τότε η αφήγηση γίνεται λογοτεχνικό έργο, όπως στην περίπτωση του Μακρυγιάννη. Από τον αγώνα του

**Εικοσιένα προήλθαν πολλά
Απομνημονεύματα (ενθυμήματα,
υπομνήματα, διηγήσεις, όπως
αλλιώς ονομάζονται): Του Ξάνθου,
του Περραιβού, του Παλαιών
Πατρών Γερμανού, του
Μακρυγιάννη, του Κασομούλη, του
Κολοκοτρώνη, του Νικηταρά, του
Δήμου Τσέλων κ.ά. Τα τρία
τελευταία είναι προφορικές
αφηγήσεις των αγωνιστών που
κατέγραψε ο Γεώργιος Τερτσέτης.**

Παναγής Σκουζές

Χρονικό της σκλαβωμένης Αθήνας

Ο Παναγής Σκουζές (1776 - 1847) γεννήθηκε στην Αθήνα. Έμαθε λίγα γράμματα και στην αρχή έβγαζε πολύ δύσκολα το ψωμί του. Αργότερα έγινε ναυτικός και ασχολήθηκε με το εμπόριο, όπου και ευδοκίμησε. Το 1820 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Στην επανάσταση του 1821 πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες και πολέμησε στην Ακρόπολη των Αθηνών. Η ανεψιά του (κόρη του αδελφού του) ήταν σύζυγος του Μακρυγιάννη. Μετά την απελευθέρωση, η οικογένεια Σκουζέ έγινε από τις πιο ευκατάστατες της Αθήνας.

Ο Παναγής Σκουζές έγραψε το Χρονικό της σκλαβωμένης Αθήνας στα 1841. Σ' αυτό εξιστορεί τα βάσανα που υπέφεραν οι Αθηναίοι κάτω από τη διοίκηση του σκληρού Τούρκου αγά Χατζή Αλή (1772 - 1796). Στα ιστορικά συμβάντα που μας αφηγείται συμφύρονται και οι οικογενειακές και ατομικές του περιπέτειες. Πηγή των πληροφοριών του είναι οι διηγήσεις του πατέρα του και οι προσωπικές του αναμνήσεις.

Η αφήγηση του Σκουζέ είναι έντονα χρωματισμένη συναισθηματικά με περιγραφές ζωντανές και λαϊκή γλώσσα που συχνά βρίσκεται πολύ κοντά στη γλώσσα των Απομνημονευμάτων του Μακρυγιάννη.

Το πρώτο απόσπασμα, που ακολουθεί, αναφέρεται στο έτος

**1788, όταν ο Χατζή Αλής άρχισε
αθρόες φυλακίσεις Αθηναίων, και
το δεύτερο στα 1791, οπότε ο
συγγραφέας και ο πατέρας του
δραπετεύουν από την Αθήνα και
καταφεύγουν στη Χαλκίδα.**

Οι φυλακές

**Ευθύς έβαλε* φύλακας εις τας
πόρτας,* έριξε δόσιμο* τόσα
γρόσια, κατά την κατάσταση. Κάθε**

έβαλε: ο Χατζή Αλής.

**πόρτα: η πύλη. Πρόκειται για τις
πύλες του κάστρου που έχτισε ο
Χατζή Αλής γύρω από την Αθήνα,
με την πρόφαση να την
προστατεύσει από επιδρομές, στην
πραγματικότητα όμως για να
ελέγχει την έξοδο των κατοίκων.**

δόσιμο: φόρος.

οικογένεια καλή τόσα ξεστιά* λάδι·
όσα γρόσια και τόσα ξεστιά. Οι
φυλακές εγέμωσαν, ανδρίκεια
φυλακή και γυναικεία φυλακή· δεν
έλειπαν από τας δύο φυλακάς από
εκατόν πενήντα έως διακόσιοι
πενήντα άντρες και εις την
γυναικεία από εικοσιπέντε έως
ογδόντα γυναίκες.

Ήτον οι άντρες ορθοί εις την
φυλακή· δεν εχωρούσαν καθιστοί.
Δια να πάγει κανένας εις το
παράθυρο της φυλακής οπού ήτον
με σίδερα, να ομιλήσει κανενός
φυλακισμένου, αν ήτον εμπρός ομι-
λούσεν εύκολα, είδε* ήτον οπίσω,
τον εσήκωναν σηκωτά από πάνω
από τους ανθρώπους ή πολλά
σπρωχτά, δια να πάγει να ομιλήσει.

τα ξεστιά: μέτρο χωρητικότητας.
ειδέ: αν όμως.

Αν του επήγαιναν κομμάτι ψωμίον ή ολίγον άλλο τι δια να φάγει, το έδιδαν χέρι με χέρι και το ελάμβανε ο πισινός. Από το παράθυρο της φυλακής έβγαινε ένας καπνός, μιαν άχνα, ωσάν σύγνεφο μαύρο, του αναγκαίου* η βρώμα τόσων ανθρώπων οι ηλικιωμένοι άνθρωποι εκινδύνευαν, έρχονταν εις τα ολοίστια* και ολίγοι εξημερώθηκαν αποθαμένοι.

Εις την αντρίκεια φυλακή εκρέμετο ο φάλαγγας*. Μετά οχτώ ημέρας της φυλακίσεως, όποιος δεν επλήρωνεν εδέρετο με τες έτοιμες βέργες, οπού οι αγροφύλακες ήτον εις χρέος, κάθε

το αναγκαίο: το αποχωρητήριο.

ολοίστια: τα λοίσθια, τα τελευταία του.

φάλαγγας: όργανο βασανισμού.

δυο ημέρες, να φέρνουν ένα δεμάτι πρικοδάφνες* προς ραβδισμόν των φυλακισμένων.

Παρομοίως εις τη γυναικεία φυλακή είχαν μια κολόνα μαρμαρένια όρθια και έδεναν τη γυναίκα όρθια, βάζοντας το στήθος της κατά το μέρος της κολόνας, και με τας βέργας οι στρατιώται την έδερναν, οι Τούρκοι.

Οι γυναίκες αυτές, ήταν άλλες χήρες, άλλες οπού ήταν οι άντρες των κρυμμένοι εις τας εξοχάς, εδούλευαν και εκοιμώντο έξω, εις τα σπήλαια και ρεύματα, και άλλοι ήτον φευγάτοι. Και δυσκόλως ημπορούσαν να πάρουν τας φαμελιάς* των, να τας φέρουν όθεν ήτον αυτοί, εις Χαλκίδα, Θήβα,

---

πρικοδάφνες: πικροδάφνες.
φαμελιά: οικογένεια.

**Λιβάδια, Μέγαρα, Πελοπόννησο, εις
τας νήσους και εις Ανατολή.**

**Τότε ο πατήρ μου, από το
θάνατο της μητρός μου, από το
θανατικό οπού ακολούθησε, και
από τον ερχομό του Χατζή Αλή,
οπού άρχισε την τυραννία, τη
σερμαγή* του την ετέλειωσε. Το
εισόδημα λαδιού το ελάμβανε ο
Χατζή Αλής. Επώλησε τα κτήματά
του· ύστερον, μην έχοντας άλλο τι,
τον εφυλάκωσαν δια το κατάστιχον
λεγόμενον τότε, δόσιμον τυραννίας.**

**Ήβγεν* αυτός από τη φυλακή,
δια να οικονομήσει χρήματα, βάζο-
ντας μένα εις φυλακήν, ως αμανέτι,
υποθήκην, αλλά τότες ποιος εδάνει-
ζεν; ή ποιος είχεν; ή και αν κανένας**

**σερμαγή: (τούρκικη λ.) οι
οικονομίες, το χρηματικό απόθεμα.
ήβγεν: βγήκε.**

χριστιανός είχε, πώς εκοτούσε* να δανείσει ή να κάμει καμίαν αγοράν, εκτός των οθωμανών, οπού δε υπόκειντο εις καμίαν τυραννίαν, αλλά οι Οθωμανοί, μερικοί οπού εσώζοντο, δεν εδάνειζον, αλλά αγόραζαν κτήματα παρατιμής*.

Ο πατήρ μου δεν ημπόρεσε να εξοικονομήσει χρήματα. Κινητά δεν είχε να πωλήσει. Τα κινητά της μητρός μου του τα είχαν πάρει. Της μητριάς μου τα ψιλικά, κάτις ρουχικά, τα είχαν κλέψει, όταν ήβγαμε εις Χαλάνδρι από το θανατικό*· ακόμη και του πατρός μου τα ρουχικά και λοιπά, οπού η πόλις ήτον έρημη.

κοτώ: τολμώ.

παρατιμής: σε τιμή κατώτερη από την κανονική.

το θανατικό: η επιδημία (εδώ: επιδημία πανούκλας

Μόνον οι Τούρκοι ήτον εις την πόλην μεινεσμένοι, οπού δεν εφοβούντο την πανώλην. Και έρημος όντας η πόλις, ένας Τούρκος, γείτονας μας, ντερβίσης* Αγάκος, ήμπε* με σκάλα εις το σπίτι και έκλεψεν όλα ομού και το χαλκωματικό*.

Εγώ έμεινα εις φυλακήν μιαν ολόκληρον εβδομάδα. Ο πατήρ μου ήρχονταν κάθε αυγή και μου ήφερνε ολίγο ψωμί και ολίγες ελιές. Εγώ του έλεγα: «πατέρα, πότε θα με βγάλεις από τη φυλακή;». Αυτός μου έλεγε: «παιδί μου, δεν ημπορώ να οικονομήσω χρήματα, και εγώ τι να κάμω δεν ηξεύρω». Εγώ τότες ήμουν χρόνων έντεκα μόλις.

**ντερβίσης: μωαμεθανός μοναχός.
ήμπε: μπήκε.**

το χαλκωματικό: τα χαλκώματα, τα χάλκινα σκεύη.

Η στενοχώρια της φυλακής! Με τσαλαπατούσαν οι άνθρωποι. Μου λέγει ο πατήρ μου: «παιδί μου, άλλο δεν στοχάζομαι, να πουλήσω τα ελαιόδεντρα, τα εξήντα, οπού είναι εις Χρυσαγιώτισσα,* της μητρός σου· αμέ, τι άλλο να κάμω;». Εγώ του είπα: «κάμε, να ξεφυλακιστώ!».

Και έτσι τα πωλεί προς γρόσια τρία, και πληρώνει το δόσιμο και με βγάνει. Έως τότε με είχαν εις το ελληνικό σκολείον λεγόμενο, εις τον διδάσκαλο Σαμουήλ Κουβελάνο, και είχα προχωρήσει έως την Χρηστοθήθειαν λεγομένην τότε. Αλλ' ο πατήρ μου, από την δυστυχίαν, με ήβγαλε, λέγοντας μου, ότι η περίστασίς μας είναι δεινή, να με βάλει εις μέρος, να

Χρυσαγιώτισσα: τοποθεσία στην Αττική.

**παίρνει τίποτες, να πληρώνει το
χαράτζι μου* ...**

Στη Χαλκίδα πρόσφυγες

**Η τυραννία του Χατζή Αλή αύξαινε.
Εζητούσα της μητριάς μου να με
δώσει ψωμί και δεν υπήρχε. Ο
πατήρ μου εις φυλακήν. Τέλος
αποφασίσαμε την φυγήν δια την
Χαλκίδα, αφού επωλήσαμεν έναν
γρασιδότοπο εις τον Άγιο Δημήτριο
τον Κυρίτζη, και μερικά χαλκώματα,
και επλήρωσεν ο πατέρας μου και
εξεφυλακίστη...**

**Τέλος μιαν αυγή, με δίδει ο
πατήρ μου το γάιδαρο και τον
παίρνω και περνώ από τη πόρτα
των Αγίων Αποστόλων, και αυτός
πέφτει από το τειχίον και έρχεται**

χαράτζι: κεφαλικός φόρος.

και με ευρίσκει, καθώς με
παράγγειλε, και τραβούμε δια την
Χαλκίδα οι δυο μας, από το μέρος
του Καλάμου*. Εξημερώθημεν και
ολημερίσαμεν* εις ένα ρεύμα κατά
το μέρος της Κηβισιάς*. Ήτον εις τα
1790, προς τον Σεπτέμβριο...

Ετραβήξαμε δια την Χαλκίδα με
το νηστικό γάιδαρο εμπρός,
έχοντες απάνω ένα δισάκιον με
ολίγα ρούχα εμπλωμένα και την
παλαιόκαπα του πατρός μου, και
μιαν αντρομίδα* και εις το πουγκί,
όλα όλα, παράδες εξήντα· εις τα
πόδια παλαιά παπούτζια, και το
φέσι τρύπιο!

Κάλαμος, Κηβισιά (Κηφισιά)

περιοχές της Αττικής.

ολημερίζω: διημερεύω (από εδώ
και οι λέξεις: λημέρι, λημεριάζω).

αντρομίδα: υφαντό σκέπασμα.

Εἰς Χαλκίδα πηγαίνοντας,
ἠύραμε πολλοὺς Ἀθηναίους
παπουτζήδες, σκοινάδες,
ραφτάδες, περιβολαρέους,
μπακάληδες, καὶ σαπουντζήδες,* οἱ
οποῖοι ἦταν φευγάτοι παρεμβρός.
Μας εδέχθησαν μὲς ἐπαρηγόρησαν.

Ἐκοντέψαμε εἰς κάποιον Ἀργυρό
Πούλο, Ἀθηναῖο, συντεχνίτην τοῦ
πατρός μου, μὲ τον ὁποῖο καὶ
ἐσυντρόφεψε μαζί. Βάζοντας αὐτός
τὰ σύνεργα, ελάβαινε κάτι
περισσότερο.

Εἰς Χαλκίδα δὲν ἦτον τυραννία
δοσίματος, χρηματικὴ, ἀλλὰ οἱ
Τούρκοι ἦτον κάκιστοι. Ἐσκότωναν
τοὺς χριστιανούς δια μικρὰς αἰτίας
καὶ ἄλλα αἰσχυρὰ ἐπρατταν.

Βλέποντας αὐτὰ ὁ πατήρ μου,
ἦτον ἓνας Ἀθηναῖος εἰς τὸ χωρίον

σαπουντζής: σαπωνοποιός.

Βασιλιπόν της Χαλκίδος, μόλις δύο ώρας μακριά, κάποιος Διονύσιος Κάσταγλης, παπουτσής την τέχνην. Εκατοίκει εις αυτό το χωριό. Ο πατήρ μου με έδωσε εις αυτόν, δια να μην είμαι εις Χαλκίδα εμπρός των αγρίων Τούρκων, δια να με μάθει την τέχνην, μόνο και μόνο να με ζωοτρέφει. Αλλά αυτός ήτον πολλά μέθυσος. Καθημερινώς με έδερνε. Πλέον πτωχός από τον πατέρα μου. Σχεδόν επιθυμούσα να γεμώσω την κοιλιά μου κοντά του...

Εις τα 1791 έπιασε θανατικό. Εις το πλησίον χωριό μας Φίλα ονομαζόμενο, ήτον κεφαλοχώρι, έως τριακόσιες πενήντα οικογένειες, παθαίνοντας κάμποσοι το εδιάλαβαν* ως βουρδόλακας,*

το εδιάλαβαν: το θεώρησαν.
βουρδόλακας: βρυκόλακας.

ότι επήγαιναν και έπνιγαν τους άλλους· οπού τότε αυτή η πρόληψις ήτον. Αλλά αυξάνοντας το κακό, τους έδωσαν να καταλάβουν οι φρονιμότεροι, ότι ήταν πανώλη. Οπού εξέθαπταν τους ποθαμένους και τους έκαιον με σίδερα πυρωμένα εις την καρδιά...

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ποια είναι τα δεινά που κατατρύχουν τους ανθρώπους στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπως προκύπτουν από το κείμενό μας;**
- 2. Όπως είπαμε στην εισαγωγή, ο συγγραφέας δεν ήταν μορφωμένος· τι νομίζετε ότι τον ώθησε να διηγηθεί όσα μας διηγείται στο Χρονικό του;**
- 3. Να επισημάνετε στο κείμενο ιδιότυπες εκφράσεις που σήμερα δε χρησιμοποιούνται.**

Νικόλαος Κασομούλης

Στρατιωτικά ενθυμήματα

Ο Μακεδόνας αγωνιστής Νικόλαος Κασομούλης (1795 - 1872) έλαβε μέρος σε πολλές μάχες και πολέμησε στο Μεσολόγγι κατά τη διάρκεια της πολιορκίας. Ήταν μορφωμένος και από το 1832 άρχισε να γράφει τις εμπειρίες του από τον Αγώνα. Το έργο τελείωσε το 1841 και το 1940 εκδόθηκε σε τρεις τόμους με επιμέλεια του Γιάννη Βλαχογιάννη και με τίτλο: Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων 1821 - 1833. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μαρτυρία του Κασομούλη σχετικά με την πολιορκία του Μεσολογγίου. Από αυτήν είναι και το απόσπασμα που ακολουθεί και μας δίνει σκηνές από την ηρωική έξοδο.

[Σκηνές από την έξοδο]

Περιφερόμενος ανά τους
προμαχώνας και κοινοποιών εις
τους Αξιωματικούς το σχέδιον,
ενύκτωσεν, και επίστρεφα πάλιν εις
του Μακρή την Δάμπιαν,* οπού
ήσαν έτοιμοι όλοι. Άκρα ησυχία και
άμιλλα· επείραζεν ένας τον άλλον
γελώντες:

- Ποιος ηξεύρει αύριον πού θα
παίρνη η ράχη σου αέραν*...

δάμπια: τάμπια και τάπια (λεξ.
τουρκ.) που σημαίνει οχύρωμα,
προμαχώνας.

ποιος ηξεύρει... αέραν: Πού θα
κοίτεσαι νεκρός πεσμένος
μπρούμυτα.

Ανέκδοτον. – Ένας αξιωματικός του Σπορνάρη,* Αποστόλης Τζαλαχάς, 55 χρονών άνθρωπος, μικρόθεν Αρματολός, βλέπων τον εαυτόν του αδύνατον ή ώστε να σωθή, και έχων άρματα χρυσά και χρήματα έως 10 χιλδ. γρ. εις το κιμέρι του, εξεζώθη ετούτα όλα και τα δίδει να τα ζωθή και αρματωθή ένας ανεπιός του γυμνός Γιώτης Σεΐζη. Ενδύσας τούτον και λαβών εκείνος τα άρματα εκείνου, τον έδωσεν ο Αποστόλης την ευχήν του λέγων:

- Παιδί μου, λέγει, από μικρό παιδί Κλέφτης και Αρματολός αυτά εκέρδισα – λάβε τα· δεν τα εντρόπιασα εις κανένα μέρος. Τα γόνατά μου δε βαστούν να τρέξω

Σπορνάρης: οπλαρχηγός στο Μεσολόγγι.

τόσον κάμπτον και ανήφορον σε τα δίδω με την ευχήν μου· έλα να σε φιλήσω, και να δώσης εξ αυτών και διά την ψυχήν μου. Εγώ πλέον μένω να αποθάνω εδώ, όπου θέλει πλέξει* το βουβάλι εις το αίμα, μετά την φυγήν σας.

Εκεί ήτον και ο Στορνάρης. Τον είπα λοιπόν ότι:

- Εγώ πηγαίνω εις την θέσιν μου, και θα περιμένω εκεί έως να διαβή ο Τζιαβέλας, να κινήσω μαζί του· πλην εσύ να μείνης αυτού οπού είσαι, να μη χαθούμεν.

Όλοι οι Οπλαρχηγοί και στρατιώται επήγαμεν και αποχαιρετίσαμεν τους συναγωνιστάς μας, φίλους και συγγενείς, πληγωμένους και ασθενείς, οίτινες

θέλει πλέξει: θα πλεύσει, θα κολυμπήσει.

με δάκρυα χαράς μάλλον παρά με λύπην χωριζόμενοι από ημάς, έμειναν να πεθάνουν πολεμούντες· κανένας από αυτούς δεν αγανάκτιζεν, διότι ο κίνδυνος της ζωής ήτον επίσης ο ίδιος και εις αυτούς και εις ημάς. Όλοι εύχοντο προς τους αναχωρούντας την καλήν αντάμωσιν εις τον άλλον κόσμον.

Φθάνοντας εις τον Ανεμόμυλον, αμέσως επήγα και ηύρα και τον Καψάλην εις την πυριτοθήκην εκοινοποίησα προς αυτόν τι ώρα έπρεπεν να βάλη φωτιά· αυτός μ' αποκρίθη ότι:

- Δεν θέλω ερμηνείαν,* μόνον ώρα καλή σας, και όταν φθάσετε προς τον ριζόν του βουνού, ακούτε και βλέπετε τον Καψάλην σας που θα απετά.

ερμηνεία: ορμήνεια, συμβουλή.

Εἰς αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἀπέρασεν ὁ Τζιαβέλας ἀπὸ το μέρος μας, καὶ μας εἰδοποίησεν νὰ τραβηχθούμεν· διευθύνθη δε βαδίζων τὴν ακρογιαλιάν διὰ νὰ ἔβγη πρὸς τὴν Μαρμαρουν, ὥστε νὰ συνάξῃ ὅλους γύρωθεν.

Ἵλα τὰ ἀνδρόγυνα ἐδιευθύνοντο εἰς τὴν προσδιορισθεῖσαν γέφυραν, ὡσάν ἀρνάκια με ἄκραν σιωπὴν οἱ πατέρες με τὰ γιαταγάνια εἰς τὸ ἐν χέρι κρεμασμένα, τὰ δουφέκια ἀπὸ τὸ λουρί εἰς τὸν ὦμον, καὶ με τὸ ἄλλον καθένας νὰ βαστά ἢ κανέν παιδάκι τοῦ ἢ τὴν σύζυγόν τοῦ, καὶ νὰ πηγαίνουν. Πολλαὶ γυναῖκες ἐνδύθησαν ἀνδρικήα καὶ ἀρματώθησαν, καὶ δὲν ἐδιακρίνοντο εἰς τὸ βάδισμα ἀπὸ τοὺς ἀνδρας.

Ανέκδοτον

Διαβαίνοντας από τον δρόμο της οικίας του Νότη, ηύρα μίαν γυναίκαν και τρεις άλλους ασθενείς Μισολογγίτας συρομένους και κυλιόμενους εις την πλαταίαν. Η γυναίκα εκραύγαζεν· «πού μας αφήνετε», όσον εδύνατο· οι ασθενείς έκλαιγαν. Την επίπληξα διά τες φωνές, αυτή εξακολουθούσεν εβιάσθην και την έπαισα* με την λόγχην. Ακούγω μίαν φωνήν γνωστήν: «Νικολάκη, εσύ φονεύεις την μητέρα μου; – Ναι, λέγω, διότι θα μας προδώση». Εγνώρισα τον άνθρωπον, και ήτον ο ατρόμητος νέος και ήρωας πρώην σαλπικτής μας Γρηγόρης, Μισολογγίτης· τον εφίλησα με

έπαισα: του ρήμ. παίω = χτυπάω.

δάκρυα κι εγώ και οι σύντροφοι, επί ποδός και με βίαν, πλην αδύνατον ήτο να βοηθηθή. Τον παρηγόρησα, και τον είπα να κρέμαση την τύχην του εις του Θεού το χέρι, καθώς και ημείς.

Φθάσας εις το καλύβι του Μακρή, βλέπω ότι ο Στορνάρης έλειπεν εις άλλο, ενώ όλοι ήσαν έτοιμοι, διψώντες πότε να φθάση η ώρα. Τρέχοντας να εύρω τον Στορνάρην απαντώ τον μακαρίτην Κώσταν Νάστον.

- Ωρέ Νικολάκη, μοι λέγει, γεφύρια δεν επήραμεν να βάλωμεν εις το αυλάκι του Ουμέρ Πασιά· πώς θα περάσουν ο κόσμος λοιπόν; Τον πήραμεν εις τον λαιμόν μας.

- Τώρα μας το λέγεις; τον λέγω· τι έκαμες; Από τον θεόν να το εύρης!

**Εκεί πλησίον ἦτον ὁ Καπ.
Μήτρος Δεληγεώργης καὶ ὁ
Βασίλης Χασάπη.**

**- Ὡρέ ἀδελφοί, τοὺς λέγω, ἐχάθη
ὁ κόσμος –ογρήγορα στρώματα
ἀπὸ τες καλύβες νὰ γιομίσωμεν εἰς
ένα μέρος τὸ αὐλάκι, διότι κανένας
δεν θέλει δυνηθῆ* νὰ ἐβγη.**

**Ενθυμήθησαν καὶ τούτοι ἐυθύς τὸν
κίνδυνον, καὶ οὕτως ἀμέσως ὁ
πρόθυμος Δεληγιώργης καὶ ὁ
Βασίλης Χασάπη καὶ ὅλοι οἱ
στρατιῶται, ὅσοι ἤμεσθον ἐκεῖ
γύρωθεν, ἐπήραμεν καθεὶς ἀπὸ ἐν
στρώμα καὶ τὸ ἐρίξαμεν καὶ ἀρχισαν
ὅλοι οἱ στρατιῶται νὰ κουβαλοῦν
καὶ νὰ γιομίζουν.**

**Πλην ἡ ὥρα ἡ προσδιωρισμένη
πλησίαζεν. Ἡ Σελήνη ἦτον
δεκαήμερος, εἰς τὴν αὐξησὶν τῆς·**

δε θέλει δυνηθεῖ: δε θα μπορέσει.

προ μισής ώρας εσκεπάσθη με εν
σύννεφον σκοτεινόν και δροσώδες·
έβρεξεν ολίγον, και άρχισεν ο
τόπος να γλιστρά– πλην
εδοξάσαμεν τον Θεόν, διότι εκείνην
την στιγμήν εσκεπάσεν το φέγγος
της σελήνης, ώστε να ωφεληθούμεν
από το σκότος εις το κίνημα, πριν
οι εχθροί μας καταλάβουν.
Τρέχοντες λοιπόν όλοι, εδυνήθημεν
να σκεπάσωμεν από το αυλάκι έως
δύο οργιές το πλάτος τόπον.

Επίστρεψα από την γιόμωσιν
του αύλακος, και ηύρα τρυπωμένον
τον Στορνάρην, κατά συγκαιρίαν,
εις εν καλύβι του Βασίλη Χασάπη,
ομού με τους δύο αδελφούς μου και
στρατιώτας του σώματός μας.
Είδαμεν με αγανάκτησιν ένας τον
άλλον.

- Τι έπαθες και σ' έχασαμεν; μοι
λέγει.

- Εγώ τι έπαθα, τον λέγω, ή εσύ οπού αλλού έβαλες το σύνθεμα* να έλθω, και αλλού πήγες;

Ευρισκόμενοι όλοι οι Έλληνες ετοιμασμένοι εις το γελέκι,* με το σπαθί και το μαχαίρι εις το χέρι, και με το ντουφέκι εις τον ώμον, ιδού φθάνει και ο Νότης. Εδιάβαινεν ερχόμενος προς την προσδιωρισμένην γέφυραν. Ερώτησεν ποιος ήτον μέσα. Τον είπαμεν, ο Στορνάρης.

- Σήκω, τον λέγει, Στορνάρη· εκινήσαμεν, εις το όνομα του Θεού!

Ο Στορνάρης τον αποκρίνεται:

- Να περιμένωμεν, έως ότου να φύγουν αι γυναίκες πρώτα.

έβαλες το σύνθεμα (σύνθημα):
συμφώνησες.

ευρίσκομαι εις το γελέκι: είμαι σε
κατάσταση ετοιμότητας.

- Ημείς κινούμεν, τον λέγει ο Νότης, και όποιος έχει γυναίκα ας φροντίση πλέον δι' αυτήν· δεν γινόμεθα φύλακες των γυναικών των αυτήν την ώραν!

Ο Στορνάρης έφερνεν την κάπαν του μαζί του, την φλοκάταν* και τα άρματά του. Τον είπα να τα ρίξη όλα να ελαφρωθή, δεν ηθέλησεν· «διότι κρυολογώ», αποκρίθηκεν.

Την στιγμήν αυτήν, ο Ιμπραΐμης έρριπτεν ακατάπαυστα βόμβες εις την πόλιν, ενώ όλοι ευρισκόμεθα εις το ποδάρι· όλοι κρυφογελούσαν εννοήσαντες ότι δεν είχεν θετικήν πληροφορίαν της ώρας και του τρόπου της εξόδου μας.

Φιλούντες το χώμα του Μεσολογγίου, αποχαιρετούσαμεν

φλοκάτα: εδώ κάπα φλοκωτή, κροσσωτή.

με δάκρυα μίαν θέσιν, ήτις μας εφάινετο ότι ήτον ο Παράδεισος, και εις την οποιάν αφήναμεν τόσους ήρωας ζωντανούς, μ' όλον οπου άγνοούσαμεν και ημείς την τύχην μας.

Αμέσως εκινήθημεν, κατόπιν του Νότη. Ο Στορνάρης έσερνεν και το άλογόν του με το δισάκκι του· ενώ ακόμη ήμασθον συσσωρευμένοι, προστάζει έναν στρατιώτην να το εβγάλη το άλογο περνώντας το από άλλο μέρος. Το πήρεν ένας σεΐζης του, και ούτως εξήλθαμεν από την πρώτην γέφυραν.

Ο Γεωργάκης Κίτζιου είχεν εβγάλει το άτι του έξω από πριν, και επεριφέρετο ο σεΐζης του Κιαρμπαμπάς με αυτό έξω, ενώ ημείς εβγαίναμεν.

Άκουσαν οι Τούρκοι τον κρότον των ποδαριών εις τας γέφυρας·

**διότι ακούγετο ως ένας βαθύς
βουβουνισμός.**

**Επλησίασαν οι εμπροσθινοί έως
εις τες άκρες των αντίκρου δύο
εχθρικών προμαχώνων· εγιόμωσεν
η πλαταία εκείνη έως εις το αυλάκι
του Ουμέρ Πασιά.**

**Το σύννεφον, το οποίον
εκάλυπτεν την Σελήνην, ετραβήχθη
καθ' ην στιγμήν εβγαίναμεν –και το
περισσότερον μέρος της Φρουράς
είχεν έβγει, και εξαπλώθησαν εις
την πεδιάδα– μας είδαν οι Άραβες
εξερχόμενους, και αρχίζουν τον
δουφεκισμόν και τον
κανονοβολισμόν.**

**Μια ώρα σχεδόν υπομείναμεν
την φωτιάν εκεί, πλαγιασμένοι και
σιωπώντες. Ο Στορνάρης με τους
στρατιώτας του ευρέθη μέσα εις τον
αύλακα, και επροσμέναμεν να
τραβηχθούν οι διαβάντες διά να**

εύρωμεν τόπον να κινήσωμεν και ημείς κατόπιν. Το μυστικόν* ήτον «τζικούρι και στορνάρι».

Εκείνην την στιγμήν, ακούσθη μία φωνή, ότι εις τον Άγιον Σώστην πολεμούν οι εδικοί μας· όλοι επιστρέψαμεν τα πρόσωπα να ιδούμεν, και να σταθούμεν κατά το σχέδιον, και επιστρέψωμεν, πλην ήτο ψεύμα.

Περιμείναντες τόσην ώρα να κτυπήση η «βοήθεια» το στρατόπεδον,* είδαν οι εμπροσθινοί μας ότι καμία τοιαύτη βοήθεια δεν φαίνεται· μας ειδοποίησαν να είμεσθεν έτοιμοι, και αμέσως οι μεν ορμήσαντες προς τον δεξιόν εχθρικόν

Το μυστικόν: το σύνθημα.

το στρατόπεδον: εννοεί το στρατόπεδο του Κιουταχή.

**προμαχώνα, οι δε προς τον
αριστερόν – οι Τούρκοι άφησαν
τους προμαχώνας και έφυγον άλλοι
εδώθεν και άλλοι εκείθεν.**

**Εβγήκεν ο σημαιοφόρος
Αργύρης πρώτος, και με τους
οδηγούς ομού και με τον Νότην
άρχισαν συγκεχυμένους πλέον να
εξέρχωνται ασπασζόμενοι και
αποχαιρετούντες καθείς το ιδικόν
του οχύρωμα εις την θύραν και τας
βαθμίδας με αναστεναγμούς:**

**- Αχ, Μισολόγγι, αχ, αίματα οπού
εχύσαμεν άδικα...**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Να βρείτε τις πιο χαρακτηριστικές σκηνές του αποσπάσματος. Νομίζετε ότι ο συγγραφέας τις παρουσιάζει, επειδή απλώς υπέπεσαν στην αντίληψή του, ή τις επιλέγει από πολλές άλλες, επειδή η καθεμιά τους αποδίδει κάποιο ιδιαίτερο πνεύμα· και ποιο;**
- 2. Πώς αντιμετωπίζουν το γεγονός της Εξόδου τα διάφορα πρόσωπα που συναντάμε στην αφήγηση;**

**Jean-Charles Langlois (Λανγκλουά) (1789-1870),
Άλωση του Μεσολογγίου, χαλκογραφία,
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο**

Διήγησης συμβάντων

Για το Θεόδωρο Κολοκοτρώνη δε χρειάζεται να μιλήσουμε εδώ. Μιλάει γι' αυτόν η νεότερη ελληνική ιστορία. Ο Κολοκοτρώνης, πρωταγωνιστής στον αγώνα της ανεξαρτησίας, δεν μπορούσε να καταγράψει αυτά που έζησε και για άλλους λόγους, αλλά και γιατί οι γραμματικές του γνώσεις ήταν ελάχιστες. Η μαρτυρία του θα είχε χαθεί, αν ο Επτανήσιος ποιητής και δικαστής στη γνωστή δίκη του Κολοκοτρώνη Γεώργιος Τερτσέτης δεν τον έπειθε να ιστορήσει τα έργα του. Με την επιχειρηματολογία του κατόρθωσε να κάμψει τις αντιρρήσεις και τους δισταγμούς του Γέρου. Σχετικά με τα λιγοστά

γράμματα του είπε: «Λες δεν ηξεύρεις γράμματα –και πολλά ηξεύρεις. Τα λόγια είναι γράμματα, μίλεις κι εγώ γράφω». Η αφήγηση εκδόθηκε σε βιβλίο το 1851 με τίτλο Διήγησις Συμβάντων της Ελληνικής Φυλής από τα 1770 έως τα 1836. Υπαγόρευσε Θεόδωρος Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνης. Από το βιβλίο αυτό δίνουμε παρακάτω ένα απόσπασμα που αναφέρεται στη μάχη στο Βαλτέτσι (12-13 Μαΐου 1821).

[Η μάχη στο Βαλτέτσι]

Σε δέκα ημέρες περάσοντας τους έγγραφα εις το Λεοντάρι, ότι «να έλθητε να πιάσουμε το Βαλτέτσι». Και τότε εκίνησε ο Μπειζαντές, οι Πετροβαίοι* και Μεσσήνιοι 1200,

---

Πετροβαίοι: πρόκειται κυρίως για τον οπλαρχηγό Μητροπέτροβα.

Παπατσώνης. Επήγα και εγώ εις το Βαλτέτσι, τους λέγω: «Να φτιάσετε τα ταμπούρια κλειστά. Εις την άκρη του χωριού ήτον μία εκκλησιά, να γένει ταμπούρι, καθώς και δύο καταράχια,* που ενδιαφέντευαν* το χωριό, οπού, αν έλθουν οι Τούρκοι, να κλεισθείτε μέσα». Μου απεκρίθηκαν εκείνοι: «Χανόμεθα». –«Εσείς κλεισθείτε και εγώ σας έρχομαι μεντάτι,* σας παίρνω εις τον λαιμό μου». Εκείνη την ίδια ώρα, οπού ημείς εφτιάναμε αυτό, ήλθεν ο Κεχαϊάς* με 4000 εις την Βοστίτσα* από τα Γιάννινα, έκαψε

καταράχια: κορυφογραμμές.

διαφεντεύω: προστατεύω.

μεντάτι: ενίσχυση.

Κεχαϊάς: ο Τούρκος διοικητής.

Βοστίτσα: παλιά ονομασία του Αιγίου.

την Βοστίτσα, επέρασε εις τα
Μαύρα Λιθάρια ατουφέκιστος,
έκαψε την Κόρινθο. Ο Φλέσας
έκαψε τα σπίτια του Κιαμήλ μπέη,
έκαψε το Άργος ο Κεχαϊάς, επέρασε
από το Τουρνίκι, εμπήκε εις την
Τριπολιτσά. Μπαίνοντας εις την
Τριπολιτσά, του ιστόρησαν τον
πόλεμο τον πρώτον του
Βαλτετσίου –που εκυνηγήσαμεν
τους Ρωμαίους και επαινέματα
τούρκικα. Του είπαν οι παλαιοί
Τούρκοι: «Ήτον Ρούσοι, τους
κυνηγήσαμεν εις τον κάμπο του
Σινάνου, επροσκύνησαν». Το αυτό
σχέδιον ήθελον να κάμουν.

Την αυγήν οπού εκίνησαν οι
Τούρκοι διά το Βαλτέτσι, οι βάρδιες
ήτον διά νυκτός απερασμένες εις
τες τοποθεσίες. Εγώ κοιμούμουν
εις το Βαλτέτσι, εγευματίζα εις την
Πιάνα και εδείπναγα εις το

Χρυσοβίτσι και επεριφερόμουν στα τρία ορδιά* και έντεσα* εκείνη την ημέρα να είμαι εις το Χρυσοβίτσι. Εις την Πάνω Χρέπα, απάνω από την Τριπολιτσά, είχαμε βάρδιες και έδιναν είδηση πόθεν πάνε οι Τούρκοι. Εκείνην την ημέρα μας έκαμαν σινιάλο ότι οι Τούρκοι πάνε εις το Βαλτέτσι –μας έκαμαν φωτιές ότι οι Τούρκοι πάνε εις το Βαλτέτσι. Ευθύς εκίνησα με τους 800 και έκαμα διαταγή ν' ακολουθήσουν κι οι άλλοι. Όσο να έλθουν οι Τούρκοι εις το Βαλτέτσι, εφθάσαμε και ημείς.

Άνοιξε ο πόλεμος του Βαλτετσίου. Τους δικούς μας τους πολιόρκησαν οι 5000. Ανοίγοντας το τουφέκι εφθάσαμεν και ημείς εις τες πλάτες των Τούρκων, ρίξαμε

ορδιά: στρατόπεδα (το ορδί).

έντεσα: έτυχε.

μια μπαταρία να εμψυχωθούν οι μέσα, και οι μέσα εχάρηκαν και έριξαν κι εκείνοι, έριξαν και οι Τούρκοι, έγινε κρότος μεγάλος. Οι Τούρκοι, οι εμπροστινές φύλαξες, περίμεναν να φύγουν οι Έλληνες, καρτερώντας ώρες και ακούοντας φρικτόν πόλεμον οπίσω, επείκασαν* ότι οι Έλληνες εκλείσθηκαν και πολεμάν. Ήλθαν και εκείνοι εις την πολιορκίαν των Ελλήνων, έπιασαν ένα καταράχι δέκα μπαϊράκια* και εμπόδιζαν την κοινωνία* μας με τους μέσα. Ημείς οι 800 ενδυναμώσαμεν τον τόπον, για να μη μας πάρουν τα οπίσθια οι Τούρκοι. Ο Κεχαϊάς εκαρτέρεσε και αυτός, δεν είδε τίποτες, ήλθε εις το

επεικάζω: συμπεραίνω.

μπαϊράκια: σημαίες.

κοινωνία: επικοινωνία.

Βαλτέτσι με δύο κανόνια. Πολεμούν οι Έλληνες οι κλεισμένοι. Έφθασε και ο Κολιόπουλος, έκλεισε τον Ρουμπή* με τους 5000 και δεν είχε ανταπόκριση με τους άλλους Τούρκους. Τους έβαλε (ο Ρουμπής) το κανόνι, πλην δεν τους έκανε ζημία. Ο πόλεμος εστάθη σφοδρός όλην την ημέραν. Οι Τούρκοι επρόσμεναν εις τα ψηλώματα να αδειάσουν το Βαλτέτσι οι κλεισμένοι, και ημείς ακαρτερούσαμεν να φύγουν οι Τούρκοι. Το βράδυ παίρνω μερικούς και πάγω εις το καταράχι, όπου ήτον οι σημαίες των Τούρκων. Επήγα κοντά, τους τουφέκισα, με δίδουν τέσσερα τουφέκια –οι Έλληνες οπίσω δεν εκατάλαβαν–: «Ζωντανούς θα σας

Ρουμπής: Τούρκος αρχηγός.

πιάσω, εγώ είμαι ο Κολοκοτρώνης». – «Τι είσαι συ;» – «Ο Κολοκοτρώνης». – Άδειασαν τον τόπον. Τότε εμβήκαμεν εις το Βαλτέτσι, εδώσαμε φυσέκια, ψωμί, ό,τι αναγκαία ήτον εις εκείνους. Εις τες δυο ώρες της νυκτός ήλθαν 200 εδικοί μας και έριξαν μία μπαταρία, ενομίζαμε ότι είναι Τούρκοι, και ήτον Έλληνες. Εξενυκτίσαμε και τα δυο μέρη, ο ένας πώς να φύγει ο άλλος. Εξημερώσαμεν εις τον πόλεμον. Βάνω το κιάλι και τηράω, βλέπω τους Τούρκους εις ένα μέρος, ο Ρουμπής ήτον αποκλεισμένος. Την αυγή ο Κεχαϊάς έβαλε το κανόνι εις το ταμπούρι του Μπειζαντέ του Ηλία. Το κανόνι προσπέρναε το ταμπούρι του Ηλία και έπαιρνε το ταμπούρι του Ρουμπή. Αν το χαμήλωνε, θα τον έπαιρνε.

**Ο Ρουμπής εστενοχωρήθη να
γυρίσει με γιουρούσι, ανάμεσα των
δύο ταμπουριών των Ελλήνων.
Επέικασα ότι θέλει να φύγει, τον
εζυγώσαμεν κοντά. Κάνει γιουρούσι
ο Ρουμπής –από την τρομάρα τους
αφήνουν τουφέκια. Πέφτουν
ανάμεσα των δύο, του σκοτώνουν
ως 300, ημείς από πίσω. Επέσαμε
από κοντά, επετάχθηκαν και οι
κλεισμένοι Έλληνες, τους μάσαμεν
μπλαστρί,* τους μονομεριάσαμεν,*
τους ακολουθούσαμεν. Οι Έλληνες
έπεσαν εις τα λάφυρα και εις τους
σκοτωμένους και δεν
ακολουθούσαν με προθυμία. Ο
Νικηταράς έντεσε να είναι εις τα**

**τους μάσαμεν μπλαστρί: τους
μαζέψαμε όλους μαζί.**

**τους μονομεριάσαμε: τους
απομονώσαμε.**

Βέρβενά με 800, έρχεται, δεν έφθασε εις ώρα, τους εκυνηγήσαμεν έως που τους εβγάλαμε εις τον κάμπον. Εκείνος ο πόλεμος εστάθη η ευτυχία της Πατρίδος. Αν εχαλιόμεθα, εκινδυνεύαμε να μη κάμομε ορδί πλέον.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Από ποια σημεία του κειμένου διακρίνονται ιδιαίτερα οι ηγετικές ικανότητες του Κολοκοτρώνη;**
- 2. Ποια εικόνα παρουσιάζει ο πόλεμος σ' αυτή την εποχή και ιδιαίτερα σ' αυτή τη φάση του αγώνα;**
- 3. Ξέρουμε ότι τα Απομνημονεύματα του Κολοκοτρώνη γράφτηκαν από τον Τερτσέτη. Έχετε τη γνώμη ότι ο Τερτσέτης διέσωσε τον προφορικό λόγο του Κολοκοτρώνη; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία του κειμένου.**

Μακρυγιάννης

Απομνημονεύματα

Ο στρατηγός Μακρυγιάννης (1797-1864) γεννήθηκε σε ένα μικρό χωριό του Λιδορικίου, τον Αβορίτη. Καταγόταν από φτωχή οικογένεια γεωργών και ποιμένων. Εξαιτίας της οικογενειακής του φτώχειας αναγκάστηκε να εργαστεί από εφτά ετών, για να συντηρηθεί. Από το 1811 εργάστηκε ως επιστάτης στην οικογένεια Αθαν. Λιδορίκη στην Άρτα. Αργότερα ασχολήθηκε με μικροεμπορικές επιχειρήσεις και το 1821 είχε οικονομική ανεξαρτησία. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και αρχικά έλαβε μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις στην Ήπειρο κοντά στον οπλαρχηγό Γώγο Μπακόλα. Διακρίθηκε ιδιαίτερα στην

πολιορκία της Ακρόπολης και στους Μύλους της Λέρνης, όπου νίκησε τον Ιμπραήμ (16 Ιανουαρίου 1825). Μετά την απελευθέρωση και την ίδρυση του ελληνικού κράτους ο Μακρυγιάννης αγωνίζεται κατά της οθωνικής απολυταρχίας και είναι ένας από τους πρωταγωνιστές στο κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843 για την παραχώρηση συντάγματος.

Ο Μακρυγιάννης ήταν αγράμματος. Σε μεγάλη ηλικία έμαθε γράμματα, για να καταγράψει τις αναμνήσεις του από τον Αγώνα. Γράφει στον επίλογο των Απομνημονευμάτων του: «Και όσα σημειώνω, τα σημειώνω γιατί δεν υποφέρνω να βλέπω το άδικο να πνίγει το δίκιον. Δια 'κείνο έμαθα γράμματα εις τα γεράματα και κάνω αυτό το γράψιμον το απελέκητο...».

Αυτό το απελέκτο γράψιμο του Μακρυγιάννη, ο οποίος είχε το πάθος της έκφρασης, ήταν μια αποκάλυψη. Ο Σεφέρης τον χαρακτήρισε ως τον πιο σημαντικό πεζογράφο της λογοτεχνίας μας και πολλοί νεότεροι πεζογράφοι μας τον θεωρούν δάσκαλό τους. Τα Απομνημονεύματά του είναι μνημείο του νεοελληνικού λόγου.

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Μακρυγιάννης εκθέτει ορισμένες πολιτικές του σκέψεις. Πήρε αφορμή από τις αιματηρές συμπλοκές που έγιναν στο Άργος τον Ιανουάριο του 1833, λίγες μέρες πριν από τον ερχομό του Όθωνα, όταν τα γαλλικά στρατεύματα, για να στηρίξουν την πολιτική μερίδα που ασκούσε προσωρινά την εξουσία, επιτέθηκαν κατά των αντιπάλων της άτακτων. Μετά τη

**συμπλοκή οι Γάλλοι αφαίρεσαν τα όπλα από τους τελευταίους.
Ανάμεσά τους ήταν και ο Μακρυγιάννης.**

**[Τέτοι' αρετή έχουν,
τέτοια φώτα μάς δίνουν]**

Χάριτες μεγάλες χρωστάγει η πατρίδα σ' όλους τους ευεργέτες* και καταξοχή σ' αυτούς τους γενναίους κι αγαθούς άντρες. Ότι αυτείνοι, αφού οι συνεισφορές τους ήταν κι όντως μεγάλες και μας ανάστησαν εις τα δεινά μας, δε θυσίασαν* ποτές δόλο κι απάτη, να κατατρέχουν πεθαμένους ανθρώπους οι ζωντανοί και οι

ευεργέτες: εννοεί τους τίμιους αγωνιστές από τους οποίους οι Γάλλοι αφαίρεσαν τα όπλα.

θυσίασαν: (εδώ) χρησιμοποίησαν.

αντρείγοι· δεν θέλουν την γης και την θάλασσα να την ρουφήσουν αυτείνοι, να μην ζήσουν άλλοι δυστυχείς και κατασκλαβωμένοι και καταφρονημένοι τόσους αιώνες. Αφού ο Θεός τους λυπήθη και θέλει να τους αναστήσει οι άνθρωποι τους καταπολεμούν να τους φάνε, να τους χάσουνε, να τους σβήσουνε να μην ξαναειπωθούν Έλληνες. Και τι σας έκαμεν αυτό τ' όνομα των Ελλήνων εσάς των γενναίων αντρών της Ευρώπης, εσάς των προκομμένων, εσάς των πλούσιων; Όλοι οι προκομμένοι άντρες των παλαιών Ελλήνων, οι γοναίγοι όλης της ανθρωπότητας, ο Λυκούργος, ο Πλάτων, ο Σωκράτης, ο Αριστείδης, ο Θεμιστοκλής, ο Λεωνίδα, ο Θρασύβουλος, ο Δημοστένης και οι επίλοιποι πατέρες γενικώς της ανθρωπότητας

κοπίαζαν και βασανίζονταν νύχτα και ημέρα μ' αρετή, με 'λικρίνειαν, με καθαρόν ενθουσιασμόν να φωτίσουνε την ανθρωπότη και να την αναστήσουν να 'χει αρετή και φώτα, γενναιότητα και πατριωτισμόν. Όλοι αυτείνοι οι μεγάλοι άντρες του κόσμου κατοικούνε τόσους αιώνες εις τον Άδη σ' έναν τόπον σκοτεινόν και κλαίνε και βασανίζονται δια τα πολλά δεινά οπού τραβάγει η δυστυχισμένη μερική* πατρίδα τους. Χάνοντας* αυτείνοι, εχάθη και

μερική πατρίδα: εννοεί την Ελλάδα ως ιδιαίτερη πατρίδα των αρχαίων Ελλήνων σοφών, τους οποίους παραπάνω χαρακτήρισε γονείς όλης της ανθρωπότητας.

χάνοντας αυτείνοι: όταν πέθαναν εκείνοι.

η πατρίδα τους η Ελλάς, έσβησε τ' όνομά της. Αυτείοι δεν τήραγαν* να θησαυρίσουνε μάταια και προσωρινά, τήραγαν* να φωτίσουν τον κόσμο με φώτα παντοτινά. Έντυναν τους ανθρώπους αρετή, τους γύμνωναν* από την κακή διαγωγή* και τοιούτως θεωρούσαν γενικώς την ανθρωπότη και γένονταν δάσκαλοι της αλήθειας. Κάνουν και οι μαθηταί τους οι Ευρωπαίοι την ανταμοιβή εις τους απογόνους εμάς –γύμναση της κακίας και παραλυσίας*. Τέτοι' αρετή έχουν, τέτοια φώτα μας δίνουν. Μια χούφτα απόγονοι

τήραγαν να: προσπαθούσαν να.
γύμνωναν: απομάκρυναν,
απάλλασσαν.

γύμναση... παραλυσίας: άσκηση στην κακία και στη διαφθορά.

εκείνων των παλαιών Ελλήνων
χωρίς ντουφέκια και πολεμοφόδια
και τ' άλλα τ' αναγκαία του πολέμου
ξεσκεπάσαμεν την μάσκα* του
Γκραν Σινιόρε,* του Σουλτάνου,
οπού 'χε εις το πρόσωπον του κι
έσκιαζε* εσέναν τον μεγάλο
Ευρωπαίον. Και του πλέρωνες
χαράτζι* εσύ ο δυνατός, εσύ ο
πλούσιος, εσύ ο φωτισμένος, και
τον έλεγες Γκραν Σινιόρε,
φοβόσουνε να τον ειπείς Σουλτάνο.

η μάσκα: η μάσκα, το
προσωπείο.

Γκραν Σινιόρε: Μέγας Κύριος:
προσωνυμία που
χρησιμοποιούσαν οι Ευρωπαίοι για
το Σουλτάνο.

σκιάζω: φοβίζω.

χαράτζι: χαράτσι, κεφαλικός
φόρος.

**Όταν ο φτωχός ο Έλληνας τον
καταπολέμησε ξιπόλητος και
γυμνός και του σκότωσε περίτου*
από τετρακόσες χιλιάδες
ανθρώπους, τότε πολέμαγε και μ’
εσένα τον χριστιανόν –με τις
αντενέργειές* σου και τον δόλο σου
και την απάτη σου κι εφόδιασμα τις
πρώτες χρονιές των κάστρων. Αν
δεν τα ’φόδιαζες εσύ ο
Ευρωπαϊγος, ήξερες, πού θα
πηγαίναμεν μ’ εκείνη την ορμή.
Ύστερα μας γιομόσετε και φατρίες***

περίτου: περισσότερους.

αντενέργειες: εχθρικές ενέργειες.

**φατρίες: πολιτικές ομάδες, που η
καθεμιά επιδιώκει τα δικά της
συμφέροντα.**

–ο Ντώκινς* μάς θέλει Άγγλους, ο Ρουγάν Γάλλους, ο Κατακάζης* Ρούσους· και δεν αφήσετε κανέναν Έλληνα– πήρε ο καθείς σας το μερίδιόν του· και μας καταντήσετε μπαλαρίνες σας· και μας λέτε ανάξιους της λευτεριάς μας, ότι δεν την αιστανόμαστε. Το παιδί όταν γεννιέται, δεν γεννιέται με γνώση· οι προκομμένοι άνθρωποι το αναστήνουν και το προκόβουν. Τέτοια ηθική είχετε εσείς και προκοπή, τέτοιους καταντήσετε κι εμάς τους δυστυχείς.

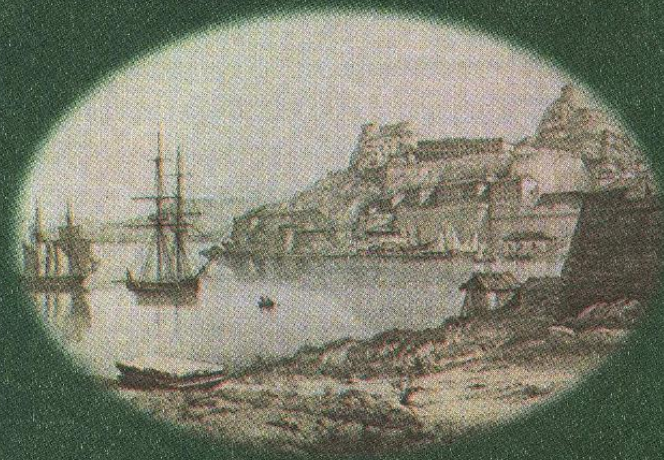
Ντόκινς, Ρουγάν: (Ρουάν και Κατακάζης ή Κατρακάζι)· αντιπρέσβεις των τριών «προστάτιδων» δυνάμεων, Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας, οι οποίοι αναμείχτηκαν στις εσωτερικές ελληνικές υποθέσεις.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ο Μακρυγιάννης επικρίνοντας τις επεμβάσεις των ξένων ξεκινά από μια αντίθεση, στην οποία θεμελιώνει την επιχειρηματολογία του. Να βρείτε την αντίθεση αυτή καθώς και τα επιχειρήματα που εκθέτει ο απομνημονευματογράφος.**
- 2. «και μας λέτε ανάξιους της λευτεριάς μας, ότι δεν την αιστανόμαστε. Το παιδί όταν γεννιέται, δε γεννιέται με γνώση· οι προκομμένοι άνθρωποι το αναστήνουν και το προκόβουν». Να σχολιάσετε την παραπάνω άποψη του Μακρυγιάννη.**
- 3. Μερικά χαρακτηριστικά της γλώσσας του Μακρυγιάννη είναι η λιτότητα, η παρατακτική σύνταξη, η συναισθηματική φόρτιση και οι ιδιότυπες λαϊκές εκφράσεις: Να βρείτε αντιπροσωπευτικά παραδείγματα.**

ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ανδρέας Κάλβος
Διονύσιος Σολωμός
Ιάκωβος Πολυλάς
Γεράσιμος Μαρκοράς
Ανδρέας Λασκαράτος
Λορέντζος Μαβίλης
Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ

Τα Επτάνησα ή Ιόνια νησιά από το 1204 είχαν περιέλθει στην κυριαρχία των Ενετών που τα οργάνωσαν κατά το δικό τους φεουδαρχικό σύστημα και τα διατήρησαν ως τους ναπολεόντειους χρόνους. Το 1797, με τη συνθήκη του Καμποφόρμιο, έφτασε στα Ιόνια νησιά ο γαλλικός στόλος και κατέλυσε το φεουδαρχικό καθεστώς. Οι κάτοικοι υποδέχτηκαν τους δημοκρατικούς Γάλλους του Ναπολέοντα σαν ελευθερωτές όχι μόνο από την κυριαρχία των Ενετών, αλλά και από την καταπίεση και την τυραννία των «ευγενών», εναντίον των οποίων είχαν γίνει κατά καιρούς λαϊκές εξεγέρσεις, όπως το ρεμπελιό των ποπολάρων στη

Ζάκυνθο (1628), στάσεις στην Κέρκυρα (1640), στα Κύθηρα (1780) και άλλες μικρότερες. Με την άφιξη των Γάλλων ο λαός της Ζακύνθου έκαψε το Λίμπρο ντ' όρο¹ στην πλατεία, ενώ ο Αντώνιος Μαρτελάος έγραφε:

Δεν μπορεί ανθρώπου γλώσσα να ειπεί τι συμφορές εγεννούσαν των αρχόντων οι κλεψιές κι οι αδικίες...

Την επόμενη χρονιά όμως (1798) τα νησιά πέρασαν στους Ρώσους και το 1800 ιδρύθηκε η Ιόνιος Πολιτεία κάτω από την επικυριαρχία της Υψηλής Πύλης. Το 1807 επιστρέφουν οι Γάλλοι. Από

---

1. Χρυσή Βίβλος: βιβλίο που περιέχει τα ονόματα των ευγενών.

το 1815, με τη συνθήκη της Βιέννης, τα νησιά περιήλθαν στην «προστασία» της Αγγλίας, όπου παρέμειναν ως το 1864, οπότε ενσωματώθηκαν, ύστερα από σκληρούς αγώνες, στον εθνικό κορμό.

Η μακρόχρονη επαφή με τη Δύση, η απουσία τουρκικού ζυγού², η οικονομική ανάπτυξη των νησιών και η ειρηνική διαβίωση των κατοίκων αποτέλεσαν ευνοϊκές συνθήκες για την καλλιέργεια των

---

2. Οι Τούρκοι στα Επτάνησα εμφανίστηκαν το 1497. Ερήμωσαν τη Ζάκυνθο και κατέλαβαν την Κεφαλλονιά, αλλά για λίγο χρονικό διάστημα. Περισσότερο έμειναν στη Λευκάδα. Η πρόσκαιρη παρουσία τους δεν επηρεάζει την πολιτιστική εξέλιξη των νησιών.

γραμματών και της τέχνης, ώστε τα Επτάνησα να γίνουν το πιο αξιόλογο πνευματικό κέντρο που επηρέασε σημαντικά το νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Το 1824 ιδρύεται στην Κέρκυρα το πρώτο ελληνικό ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, η Ιόνιος Ακαδημία, με πρωτοβουλία του φιλέλληνα Άγγλου αρμοστή λόρδου Γκίλφορντ. Σ' αυτό δίδαξαν επιφανείς λόγιοι της εποχής, ανάμεσα στους οποίους και ο ποιητής Ανδρέας Κάλβος. Στα Ιόνια νησιά καλλιεργήθηκαν και αναπτύχθηκαν πολύ η μουσική και η ζωγραφική.

Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η λογοτεχνική παραγωγή των Επτανήσων που άρχισε στα τέλη του ΙΗ΄ αιώνα, κορυφώθηκε στα χρόνια της ακμής του Σολωμού και

συνεχίστηκε ως τις αρχές του αιώνα μας. Στο διάστημα αυτό αναπτύχθηκε κυρίως η ποίηση, λυρική και σατιρική, αλλά και άλλα λογοτεχνικά είδη: κριτικό δοκίμιο, μεταφράσεις, θέατρο. Οι ποιητές που εμφανίστηκαν δεν είχαν ούτε την ίδια άποψη για την ποίηση ούτε την ίδια τεχνοτροπία. Μερικούς μάλιστα, όπως π.χ. το Σολωμό και τον Κάλβο, τους χωρίζουν μεγάλες διαφορές. Παρά τις διαφορές όμως υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά στο περιεχόμενο ή και στη μορφή της ποίησης των Επτανησίων, που μας επιτρέπουν να μιλούμε για μια ιδιαίτερη «σχολή», την Επτανησιακή, όπου το τοπικό στοιχείο εκφράστηκε με δικό του τρόπο, αφού διασταυρώθηκε γόνιμα με τις παρακάτω επιδράσεις: α) της

ιταλικής και γενικότερα της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, β) της κρητικής λογοτεχνίας (είναι γνωστό ότι μετά την πτώση της Κρήτης το 1669 πολλοί Κρητικοί κατέφυγαν στα Επτάνησα μεταφέροντας και τα πολιτιστικά στοιχεία της ζωής τους), γ) του δημοτικού τραγουδιού και δ) του ποιητικού έργου του Βηλαρά και του Χριστόπουλου. Τα κοινά εξάλλου χαρακτηριστικά της ποιητικής έκφρασης των Επτανησίων συνοψίζονται, όπως είχε επισημάνει ήδη ο Παλαμάς, στη λατρεία της θρησκείας, της πατρίδας και της γυναίκας. Σ' αυτές θα πρέπει να προστεθεί και η λατρεία της φύσης. Ως προς τη μορφή θα πρέπει να σημειώσουμε προπαντός την προσήλωση των Επτανησίων στη δημοτική γλώσσα.

Την Επτανησιακή Σχολή την εγκαινιάζουν ορισμένοι ποιητές που έζησαν κυρίως στη Ζάκυνθο από τα μέσα του ΙΗ΄ ως τις αρχές του ΙΘ΄ αιώνα. Παίρνοντας το Σολωμό ως κέντρο, τους ποιητές αυτούς τους ονομάζουμε προσολωμικούς. Ο πιο αντιπροσωπευτικός από τους προσολωμικούς ποιητές είναι ο Αντώνιος Μαρτελάος (1754-1819). Φλογερός πατριώτης, δημοκρατικός, δάσκαλος του Φόσκολου¹ και

---

1. Ο Ούγος Φόσκολος (1778-1827) γεννήθηκε στη Ζάκυνθο, όπου έζησε τα πρώτα χρόνια του. Ύστερα πήγε στην Ιταλία, έγραψε στα ιταλικά και αναδείχθηκε σε μεγάλο ποιητή, που διακρίθηκε παράλληλα και για τους φιλελεύθερους αγώνες του.

ίσως του Σολωμού, μυημένος στη Φιλική Εταιρεία, με φιλελεύθερες ιδέες, στάθηκε το αντίστοιχο του Ρήγα στα Επτάνησα. Ιδεολογικός αντίπαλος του ο Νικόλαος Κουτούζης (1746-1813;), ιδιόρρυθμος άνθρωπος, ποιητής με σατιρική φλέβα, αγιογράφος και αργότερα κληρικός. Σημειώνουμε ακόμη το Θωμά Δανελάκη, τον Ανδρέα Σίγουρο και το Νικ. Κούρτσολα.

Οι προσολωμικοί με το έργο τους ετοίμασαν το έδαφος για να εμφανιστούν αργότερα, στα χρόνια της Επανάστασης, δυο κορυφαίες ποιητικές φυσιογνωμίες, όχι μόνο της Επτανησιακής, αλλά και ολόκληρης της νεοελληνικής ποίησης: Ο Διονύσιος Σολωμός (1798-1857) και ο Ανδρέας Κάλβος (1792-1869). Και οι δύο εμπνέονται από τον αγώνα της Εθνεγερσίας. Ο

Σολωμός, προσηλωμένος στην ιδέα της τελειότητας και επιδιώκοντας την απόλυτη ταύτιση των ποιητικών του συλλήψεων με την εκφραστική τους απόδοση, μας άφησε τελικά έργο αποσπασματικό, αλλά με τέτοια ποιότητα και καθαρότητα ποιητικού λόγου, που δίκαια κατέχει την πρώτη θέση στη νεοελληνική ποίηση. Ο Κάλβος (1792-1869), αυστηρός και μοναχικός, με ποιητικό έργο που περιλαμβάνει μόνο είκοσι ποιήματα (ωδές) αφιερωμένα σχεδόν αποκλειστικά στον Αγώνα, δυσπρόσιτος και άγνωστος, καθιερώθηκε είκοσι χρόνια μετά το θάνατο του. Προσηλωμένος στην ιδέα της πατρίδας και της αρετής, ύμνησε τον αγώνα με υψηλό και σοβαρό τόνο, με τολμηρές και

μεγαλόπρεπες εικόνες και με εντελώς προσωπικό ύφος. Ο Κάλβος τυπικά μόνο εντάσσεται στην Επτανησιακή Σχολή.

Μεταγενέστερος στην Επτανησιακή Σχολή, είναι ο Λευκαδίτης Αριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824-1879), που παράλληλα με την ποίηση ανέπτυξε και έντονη πολιτική δράση και αγωνίστηκε για την ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα. Ρομαντικός και αυθόρμητος με χειμαρρώδη και συχνά πομπώδη λόγο απέδωσε σε πλατιές επικολυρικές συνθέσεις κατορθώματα αγωνιστών αναπλάθοντας την ηρωική ατμόσφαιρα του Αγώνα. Ιδιότυπη πνευματική παρουσία είναι και ο Κεφαλλονίτης Ανδρέας Λασκαράτος (1811-1901), ποιητής και πεζογράφος με γνήσια

σατιρική φλέβα, που χρησιμοποίησε τη δηκτική και πνευματώδη σάτιρα του, για να διορθώσει την κοινωνία της εποχής του στηλιτεύοντας την ψευτιά, την υποκρισία, τη διαφθορά των ηθών και τις οπισθοδρομικές αντιλήψεις.

Στην Επτανησιακή Σχολή ανήκει και μια πλειάδα ποιητών που επηρεάζονται άμεσα από το Σολωμό, τον έχουν ως πρότυπο και βαδίζουν στα ίχνη του. Είναι οι σολωμικοί, αυτοί που είναι περίπου σύγχρονοι με τον Σολωμό, και οι μετασολωμικοί, δηλαδή οι μεταγενέστεροί του. Στους πρώτους ανήκουν ο Γεώργιος Τερτσέτης (1800-1874), που περισσότερο από ποιητής έμεινε γνωστός ως άνθρωπος ακέραιος με υψηλό ήθος και εντιμότητα, ο Αντώνιος Μάτσης (1794-1873), περισσότερο

γνωστός ως θεατρικός συγγραφέας, ο Ιούλιος Τυπάλδος (1814-1883), ένας από τους σημαντικότερους σολωμικούς ποιητές, που άφησε μικρό σε όγκο έργο, ο Ιάκωβος Πολυλάς (1825-1896), φωτισμένη και πολύπλευρη προσωπικότητα με μεγάλη μόρφωση και ποικίλη πνευματική δραστηριότητα, ο Γεράσιμος Μαρκοράς (1826-1911), ο Σπυρ. Μελισσηνός (1823-1888), ο Αντώνιος Μανούσος κ.ά. Από τους μετασολωμικούς ξεχωρίζουν ο Γεώργιος Καλοσγούρος (1853-1902), που διακρίθηκε περισσότερο ως μεταφραστής και μετέφρασε και ιταλικά ποιήματα του Σολωμού, ο Λορέντζος Μαβίλης (1860-1912), άριστος τεχνίτης του σονέτου, ποιητής και ήρωας, που έπεσε στο Δρίσκο πολεμώντας για την

απελευθέρωση της Ηπείρου και άλλοι που απομακρύνονται πια από την Επτανησιακή παράδοση και συγχωνεύονται με το κέντρο της ελληνικής πνευματικής ζωής, την Αθήνα. Αξίζει να σημειωθεί ο Μικέλης Άβλιχος (1844-1917), που διακρίθηκε ιδιαίτερα στη σατιρική ποίηση, ένα είδος που καλλιεργήθηκε πολύ στα Επτάνησα.

Από τα άλλα λογοτεχνικά είδη που καλλιέργησαν οι Επτανήσιοι, θα πρέπει να αναφερθούν ιδιαίτερα το κριτικό δοκίμιο, η μετάφραση και το θέατρο.

Με το δοκίμιο οι Επτανήσιοι ανέπτυξαν και υποστήριξαν θεωρητικά τις απόψεις τους, κυρίως σχετικά με την αξία της δημοτικής γλώσσας. Μερικές φορές αυτά τα κείμενα έχουν τη μορφή διαλόγου, κατά το πρότυπο του Σολωμού.

Δοκίμια για τη γλώσσα έγραψαν όλοι σχεδόν οι Επτανήσιοι από το Σολωμό ως το Μαβίλη που, βουλευτής, αγόρευσε το 1911 στη Βουλή εξαίροντας τη δημοτική και τονίζοντας τη σημασία της για την πνευματική αναγέννηση τον τόπου. Ο κατεξοχήν κριτικός όμως της Επτανησιακής Σχολής είναι ο Ιάκωβος Πολυλάς, που με τα περίφημα «Προλεγόμενα» στην έκδοση των Ευρισκομένων του Σολωμού έγινε ο θεμελιωτής της νεοελληνικής κριτικής.

Οι Επτανήσιοι λογοτέχνες ασχολήθηκαν συστηματικά και με τη μετάφραση, μεταφράζοντας στη δημοτική έργα όχι μόνο από την αρχαία ελληνική και τη λατινική φιλολογία, αλλά και από την αγγλική, τη γερμανική, την ιταλική, ακόμα και τη σανσκριτική.

Το θέατρο στα Επτάνησα γνώρισε ξεχωριστή άνθηση. Στην πρώτη φάση του (ΙΗ΄ αι.) το επτανησιακό θέατρο ακολούθησε την κρητική παράδοση, δηλαδή μιμήθηκε το κρητικό θέατρο ακόμη και στη γλώσσα. Παράλληλα, τις μέρες των πανηγυριών, δίνονταν υπαίθριες λαϊκές παραστάσεις, οι λεγόμενες «Ομιλίες», με διασκευές γνωστών τραγωδιών ή μυθιστορημάτων. Στα τέλη του ΙΗ΄ αι. ο Δημήτριος Γουζέλης (1774-1848) γράφει σε καθαρά λαϊκό ιδίωμα της Ζακύνθου την κωμωδία Ο Χάσης, στην οποία διακωμωδείται ο τύπος του λεονταρή, του ψευτοπαλικαρά, που με τα λόγια παριστάνει το γενναίο, ενώ στην πραγματικότητα είναι δειλός. Στο έργο υπάρχουν και άλλοι «τύποι» (ο τεμπέλης γιος, το πονηρό

θηλυκό), καθώς και πολλά κωμικά ευρήματα. Αλλά το πιο αξιόλογο έργο του επτανησιακού θεάτρου και ένα από τα πιο σημαντικά στο νεοελληνικό δραματολόγιο είναι Ο Βασιλικός του Αντώνιου Μάτση, κοινωνικό δράμα με καθαρά ελληνικό χρώμα και με περιεχόμενο που αποδίδει την επτανησιακή κοινωνία, όπως διαμορφώθηκε από το φεουδαρχικό σύστημα.

Τέλος, θα ήταν παράλειψη αν κλείναμε τη σύντομη αυτή περιδιάβαση στην Επτανησιακή Σχολή χωρίς να αναφέρουμε το αξιόλογο αυτοβιογραφικό αφήγημα της Ελισάβετ Μαρτινέγκου-Μουτζάν (1801-1832), που με απλότητα και χάρη μάς δίνει μια εικόνα για την κοινωνία της εποχής και για τη θέση της γυναίκας σ' αυτή.

Ανδρέας Κάλβος

Ο Φιλόπατρις

Η ωδή ανήκει στη συλλογή Η Λύρα. Ο Φιλόπατρις μαζί με την ωδή Εις θάνατον είναι τα μόνα ποιήματα του Κάλβου που δεν αναφέρονται στην Ελληνική Επανάσταση. Η πρώτη ωδή είναι ένας ύμνος στην ιδιαίτερη πατρίδα του· η άλλη μια αναπόληση της πεθαμένης μητέρας του.

α΄

Ω φιλτάτη πατρίς,
ω θαυμάσια νήσος,
Ζάκυνθε· συ μου έδωκας
την πνοήν, και του Απόλλωνος
5 τα χρυσά δώρα!

Στιχ. 4-5: του Απόλλωνος τα χρυσά δώρα· τη λύρα του Απόλλωνα, το ποιητικό χάρισμα.

β´

**Και συ τον ύμνον δέξου·
εχθαίρουσιν* οι Αθάνατοι
την ψυχήν, και βροντάουσιν
επί τας κεφάλας
10 των αχάριστων.**

γ´

**Ποτέ δεν σε ελησμόνησα,
ποτέ· – Και η τύχη μ´ έρριψε
μακρά από σε· με είδε
το πέμπτον του αιώνος
15 εις ξένα έθνη.**

εχθαίρω: εχθρεύομαι, μισώ.

**Στιχ. 13-15: με είδε... έθνη· εννοεί
τα είκοσι χρόνια που ήταν
ξενιτεμένος.**

δ´

Αλλά ευτυχής ή δύστηνος,
όταν το φως επλούτει
τα βουνά και τα κύματα,
σε εμπρός των οφθαλμών μου
20 πάντοτες είχαν.

ε´

Συ, όταν τα ουράνια
ρόδα με το αμαυρότατον
πέπλον σκεπάζει η νύκτα,
συ είσαι των ονείρων μου
25 η χαρά μόνη.

στ´

Τα βήματα μου εφώτισε
ποτέ εις την Αυσονίαν,
γη μακαρία, ο ήλιος·
κει καθαρός ο αέρας
πάντα γελάει.

30

Στιχ. 27: εις την Αυσονίαν· Αυσονία ονομαζόταν αρχικά η κεντρική και αργότερα όλη η Ιταλία. Ο Κάλβος έζησε πολλά χρόνια σ' αυτή.

ζ'

Εκεί ο λαός ητύχησεν
εκεί αι Παρνάσσαι κόραι
χορεύουν, και το λύσιον*
φύλλον αυτών την λύραν

35 κει στεφανώνει.

Στιχ. 32: Αι Παρνάσσαι κόραι· οι Μούσες. Οι αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν τον Παρνασσό ιερό όρος του Απόλλωνα και των Μουσών, οι οποίες ονομάζονταν και «Κωρύκiai νύμφαι» επειδή έμεναν στο Κωρύκιον άντρον.

Στιχ. 33: λύσιον φύλλον (λύσιος· αυτός που ελευθερώνει, που απολυτρώνει. Επίθετο του Βάκχου.): στολίδι από φύλλα αμπελιού και από τσαμπιά σταφυλιών που χρησιμοποιούνταν για να διακοσμούνται οι ραβδώσεις των κιόνων.

40 ἡ´
Ἄγρια, μεγάλα τρέχουσι
τα νερά της θαλάσσης,
και ρίπτονται, και σχίζονται
βίαια, επί τους βράχους
αλβιονείους*.

αλβιόνειος: από το Αλβιόν, Αγγλία.
Στιχ. 39-40: τους βράχους
αλβιονείους' εννοεί τις βραχώδεις
ακτές της Αγγλίας.

θ´

Αδειάζει επί τας όχθας
του κλεινού Ταμησσού*,
και δύναμιν, και δόξαν,
και πλούτον αναρίθμητον
45 το αμαλθείον.

ι´

Εκείτο αιόλιον φύσημα
μ´ έφερεν· οι ακτίνες
μ´ έθρεψαν, μ´ εθεράπρυσαν
της υπεργλυκυτάτης
50 ελευθερίας.

Ταμησσός: ο ποταμός Τάμεσης
Στιχ. 45: το αμαλθείον· το κέρας
της Αμάλθειας. Κατά τη μυθολογία η
κατσίκα Αμάλθεια θήλασε το Δία,
όταν ήταν βρέφος, ή οι Νύμφες του
πρόσφερον το γάλα μέσα στο
κέρατο της, που έγινε σύμβολο
αφθονίας αγαθών.

ια´

Και τους ναούς σου εθαύμασα
των Κελτών ιερά
πόλις· του λόγου ποία
ποία εις εσέ του πνεύματος
55 λείπει αφροδίτη;*

ιβ´

Χαίρε Αυσονία, χαίρε
και συ Αλβιών, χαιρέτωσαν
τα ένδοξα Παρίσια·
ωραία και μόνη η Ζάκυνθος
60 με κυριεύει.

αφροδίτη: ομορφιά, χάρη.

Στιχ. 52: Των Κελτών ιερά πόλις·
εννοεί το Παρίσι που φημιζόταν για
τους μεγαλόπρεπους ναούς του
(Παναγία των Παρισίων κ.ά.).

ιγ´

Της Ζακύνθου τα δάση,
και τα βουνά σκιώδη,
ήκουον ποτέ σημαίνοντα
τα θεία της Αρτέμιδος
65 αργυρά τόξα.

ιδ´

Και σήμερον τα δένδρα,
και τας πηγάς σεβάζονται
δροσερός οι ποιμένες·
αυτού πλανώνται ακόμα
70 οι Νηρηίδες.

ιε´

Το κύμα ιόνιον πρώτον
εφίλησε το σώμα –
πρώτοι οι ιόνιοι Ζέφυροι
εχάιδευσαν το στήθος
75 της Κυθερείας.*

Κυθήρεια: η θεά Αφροδίτη.

ιζ´

Κι όταν το εσπέριον άστρον*
ο ουρανός ανάπτη,
και πλέωσι γέμοντα έρωτος
και φωνών μουσικών

80 θαλάσσια ξύλα·*

ιζ´

Φιλεί το ίδιον κύμα,
οι αυτοί χαϊδεύουν Ζέφυροι
το σώμα και το στήθος
των λαμπρών Ζακυνθίων,

85 άνθος παρθένων.

ιη´

Μοσχοβολάει το κλίμα σου,
ω φιλτάτη πατρίς μου,
και πλουτίζει το πέλαγος
από την μυρωδία

90 των χρυσών κίτρων.

εσπέριον άστρον: ο αποσπερίτης.
ξύλα: βάρκες, πλοία.

ιθ´

**Σταφυλοφόρους ρίζας,
ελαφρά, καθαρά,
διαφανή τα σύννεφα
ο βασιλεύς σου εχάρισε
95 των Αθανάτων.**

κ´

**Η λαμπάς η αιώνιος*
σου βρέχει την ημέραν
τους καρπούς, και τα δάκρυα
γίνονται της νυκτός
100 εις εσέ κρίνοι.**

Η λαμπάς η αιώνιος: ο ήλιος.

κα΄

Δεν έμεινεν έαν* έπεσε
ποτέ εις το πρόσωπον σου
η χιών· δεν εμάρανε
ποτέ ο θερμός Κύων
105 τα σμάραγδά* σου.

κβ΄

Είσαι ευτυχής· και πλέον
σε λέγω ευτυχεστέρα,
ότι συ δεν εγνώρισας
ποτέ την σκληράν μάστιγα
110 εχθρών, τυράννων.

Στιχ. 104: Ο θερμός Κύων· οι ζέστες του καλοκαιριού (κυνικά καύματα), Κύων· αστερισμός που εμφανίζεται τους θερινούς μήνες.

έαν: εάν.

σμάραγδα· το πράσινο χρώμα (οι πρασινάδες).

κγ´

Ας μη μου δώση η μοίρα μου
εις ξένην γην τον τάφον·
είναι γλυκός ο θάνατος
μόνον όταν κοιμώμεθα

115 εις την πατρίδα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Ο ποιητής θέλει να υμνήσει τις ομορφιές της Ζακύνθου. Πώς το πετυχαίνει;
2. Στο ποίημα είναι έντονο το συναίσθημα της φιλοπατρίας. Να παρακολουθήσετε πώς κλιμακώνεται και σε ποιο σημείο φτάνει στην κορύφωσή του;
3. Είναι φανερή η εικονοπλαστική δύναμη του Κάλβου. Πού τη βλέπουμε;
4. Ποιες εικόνες συγκρατεί ο ποιητής από την πατρίδα του;

5. Τι πιστεύει ο Κάλβος ότι δίνει στον άνθρωπο την πληρότητα και την πραγματική ευτυχία;

6. Να επισημάνετε τα βιογραφικά στοιχεία που μπορούν να βγουν από την ωδή.

Εις Αγαρηνούς*

Η ωδή περιλαμβάνεται στη συλλογή Η Λύρα. Ο Α. Κάλβος στα περισσότερα ποιήματα του υπερασπίζεται την αρετή (που ταυτίζεται με τη δικαιοσύνη) και εναντιώνεται στην αδικία και την τυραννία. Το ποίημα μας, μαζί με τις ωδές Εις Πάργαν και εις Χίον, αποτελεί, μπορούμε να πούμε, μια τριλογία «κατά τυράννων». Την απονομή της δικαιοσύνης και την τιμωρία των αδίκων, ο ποιητής εμπιστεύεται στο Θεό.

Αγαρηνοί: Οι Άραβες ως απόγονοι της Άγαρ που ήταν δούλη της Σάρρας.

α´

Ένας Θεός και μόνος,
αστράπτει από τον ύψιστον
θρόνον· και των χειρών του
επισκοπεύει τα αιώνια

5 άπειρα έργα.

β´

Κρέμονται υπό τους πόδας του
πάντα τα έθνη, ως κρέμεται
βροχή έτι εναέριος.

10 εν ω κομώνται οι άνεμοι
της οικουμένης.

γ´

Αλλ' η φωνή του ακούεται,
φωνή δικαιοσύνης,
και οι ψυχαι των ανόμων
ως αίματος σταγόνες

15 πέφτουν στον άδην.

δ´

**Των οσίων τα πνεύματα
ως αργυρέα ομίχλη
τα υψηλά αναβαίνει,
και εις ποταμούς διαλύεται
20 φωτός και δόξης.**

ε´

**Μόνον βλέπω τον Ήλιον
μένοντα εις τον αερά·
τους τριγύρω χορεύοντας
ουρανούς κυβερνάει
25 με δίκαιον νόμον.**

ς´

**Φαίνεται εις τον ορίζοντα
ωσάν χαράς ιδέα,
και φωτίζει την γην
και των θνητών τα έργα
30 των πολυπόνων.**

ζ´

Όμως ιδού τα σκήπτρα
άφησεν, εβασίλευσεν·
ότι ανάγκην το ανθρώπινον
στήθος έχει αναπαύσεως
33   ανάγκην ύπνου.

η´

Ποίος ποτέ του Θεού
ποίος του Ηλίου ωμοίασεν;
διατί βωμούς, θυμίαμα
διατί ζητούν οι μύριοι
40   τύραννοι, κι ύμνους;

θ´

Ύψιστοι αυτοί! – λαμπρότεροι
αυτοί των άλλων! – μόνοι! –
Λαμπροί, κι ύψιστοι οι δίκαιοι,
και μόνοι των ανθρώπων
45   οι ευεργέται.

ι´

Κριταί ως θεοί! και πότε
την αρετήν αθλίως,
πότε δεν εκατάτρεξαν;
πότε ευσπλαγχνίαν εγνώρισαν,
50 δικαιοσύνην;

ια´

Με υπερήφανους πόδας
καταφρονητικούς,
δεν πατούν το χρυσούν
συντριφθέν τώρα ζύγωθρον*
55 του ορθού νόμου;

ιβ´

Το αχόρταστον δρέπανον
αυτοί βαστούν· θερίζουν
πάντα όσα ο ίδρωτάς μας
ωρίμασεν αστάχια
60 δια τους υιούς μας.

ζύγωθρον: ζυγαριά.

ιγ´

**Τρέξε επάνω εις τα κύματα
της φοβέρας θαλάσσης,
κινδύνευσε, αναστέναξε,
65 πίο το πικρόν ποτήριον
της ξενιτείας·**

ιδ´

**Δια την τροφήν που εσύναξας
με κόπους ανέκφραστους,
εις τα παραθαλάσσια
ιδού χάσκει το λαίμαργον
70 στόμα τυράννων.**

ιε´

**Τι τα ευωδή αγκαλιάζετε
προσκέφαλα του γάμου;
τι φιλείτε το μέτωπον
ιερόν των γονέων σας
75 με τόσον πόθον;**

ις´

Η σάλπιγγα, τα τύμπανα
σας προσκαλούν αδίκους,
ασύνετους πολέμους
φέρετε, κατασφάζατε
80 τα έθνη αθώα.

ιζ´

Όχι μόνον τον ιδρωτα,
αλλά και τ´ αίμα οι τύραννοι
ζητούν από σας·
κι αφού ποτάμια εχύσατε
85 μήπως τους φθάνει;

ιη´

Την πνοήν σας αχόρταστοι
επιθυμούν· αλίμονον
αν ποτέ επί τα σφάγια
των τυράννων αναστε-
90 -νάξη ψυχή σας.

ιθ´

**Αλίμονον, αλίμονον,
όταν ο Θεός πέμψη
ακτίνα αληθείας
και με αυτήν το στήθος σας
95 ζωοποιήσει.**

κ´

**Εάν τις το νουθέτημα
θείον ακολουθήση
στόμα μαχαίρας, βάσανα,
κλαύματα φυλακής
100 τότε ας προσμένη.**

κα´

**Και τοιούτοι, εμπρός σας
εγώ να γονατίσω! –
γη ας σχισθή, εις το βάραθρον
η βροντή τ' ουρανού
105 ας με τινάξη·**

κβ´

Προτού σας ατιμήσω
ω γόνατα μου. – Ατάρακτον
έχω το βλέμμα, οπότε
το καταβάσω εις πρόσωπον
110 ενός τυράννου.

κγ´

Εσείς ωσάν ο Ήλιος
λαμπροί! – ναι φλόγας βέβαια
βλέπω διαδημάτων,
αλλά τας δυστυχίας μας
115 μόνον φωτίζουν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Το ποίημα παρουσιάζει αυστηρή αρχιτεκτονική διάρθρωση. Οι πρώτες επτά στροφές αποτελούν τον πρόλογο· στις στροφές η´ - κβ´ αναπτύσσεται το θέμα· η τελευταία στροφή είναι ο επίλογος. Με βάση τη διαίρεση αυτή να

παρακολουθήσετε α) πώς συνδέει ο ποιητής τις ενότητες μεταξύ τους, β) τι προβάλλει στην κάθε ενότητα.

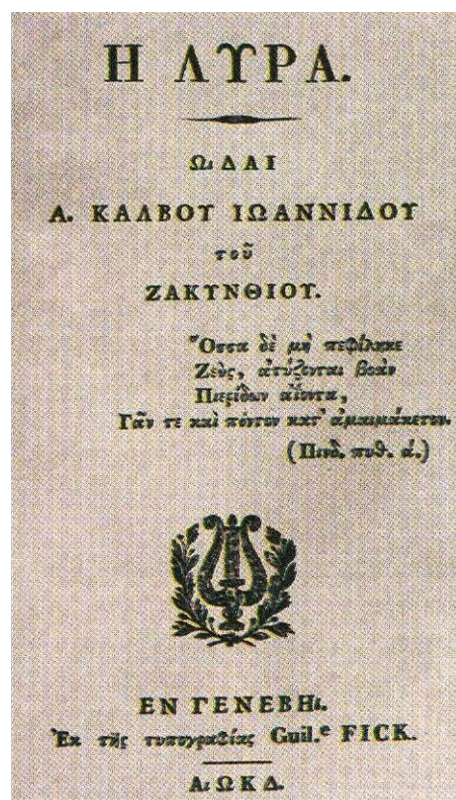
2. Πώς θεωρούν τους εαυτούς τους οι τύραννοι και πώς τους παρουσιάζει ο ποιητής; Ποιες ενέργειές τους κυρίως στηλιτεύει;

3. Τι ήθος φανερώνει η στάση του ποιητή απέναντι στους τυράννους;

4. Να εξετάσετε το εικονοπλαστικό σύστημα των στροφών α' - ζ'. Πώς σχετίζεται με την ιδέα που θέλει να μεταδώσει ο ποιητής;

5. Ποιος είναι ο τόνος του ποιήματος στις στροφές θ', ι' και κγ';

Εξώφυλλο του βιβλίου Η Λύρα

Τα ηφαίστεια¹

α´

Χλωρά,* μοσχοβολούντα
νησία του Αιγαίου πελάγους,
ευτυχισμένα χώματα
όπου η χαρά κι η ειρήνη
πάντα εκατοίκουν.

β´

Τι τα θαυμάσια εγίνηκαν
κοράσια σας οπ' είχαν
ψυχήν σαν φλόγα, χείλη
σαν δροσισμένα ρόδα,
λαιμόν σαν γάλα;

---

1. Η ωδή ανήκει στη συλλογή
Λυρικά.

χλωρά: πράσινα.

γ´

Στα πλούσια περιβόλια σας
βασιλικός και κρίνοι
ματαίως ανθίζουν έρημα,
ούτ´ ένα χέρι ευρίσκεται
να τα ποτίζει.

δ´

Τα δάση, τα λαγκάδια σας,
όπου οι φωναί αντιβόουν
των κυνηγών, σιωπώσι·
σκύλοι εκεί τώρα αδέσποτοι
μόνον βαυίζουν.

ε´

Ελεύθερα, αχαλίνωτα
μέσα εις τ´ αμπέλια τρέχουν
τ´ άλογα, και εις την ράχην τους
το πνεύμα των ανέμων*
κάθεται μόνον.

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΩΝ ΑΝΕΜΩΝ: Ο ΑΝΕΜΟΣ.

ς´

Εἰς τὸν αἰγιαλὸν
ἀπὸ τὰ οὐράνια σύγνεφα
ἀφόβως καταβαίνουν
κραυγάζοντες οἱ γλάροι
καὶ τὰ γεράκια.

ζ´

Βαθιά εἰς τὸν ἄμμον βλέπω
χαραγμένα πατήματα
ζώντων παιδιῶν καὶ
ανθρώπων·
ὅμως πού εἶναι οἱ ἄνθρωποι,
πού τὰ παιδία;

η´

Φρικτὸν θλιβερόν θέαμα
τριγύρω μου εξανοίγω·*
ποίων εἶναι τὰ σώματα
που πλέουσ' εἰς τὸ κύμα;
ποίων τὰ κεφάλια;

εξανοίγω: ἀντικρίζω.

θ´

**Αυγεριναί του ηλίου
ακτίνες τι προβαίνετε;
τάχα αγαπάει να βλέπη
έργα ληστών το μάτι
των ουρανίων;**

ι´

**Δημιουργέ του κόσμου,
πατέρα των αθλίων
θνητών, αν συ του γένους μας
όλου ζητήσ τον θάνατον,
αν συ το θέλεις·**

ια´

**Τα γόνατα μου εμπρός σου,
να, πέφτουν· το υπερήφανον
κεφάλι μου, που αντίκρυ
των βασιλέων υψώνετο,
την γην εγγίζει.**

ιβ´

**Ιδού ευλαβείς οι Έλληνες
σκύπτουσιν όλοι· πρόσταξε,
κι επάνω μας ας πέσωσιν
οι φλόγες της οργής σου,
αν συ το θέλης.**

ιγ´

**Πλην πολυέλεος είσαι,
και βοηθόν σε κράζω...
Βλέπω, βλέπω εις την θάλασσαν
πετώμενον τον στόλον
αγρίων βαρβάρων.**

ιδ´

**Κοίταξε πώς ο ήλιος
χρυσώνει τα πανιά των
κοίταξε πώς το πέλαγος
από σπαθιών ακτίνας
τρέμον αστράπτει.**

ΙΕ´

**Από τας πρύμνας χύνεται
γεμίζων τον αέρα
κρότος μυρίων κυμβάλων,*
και μέσα από τον θόρυβον
ψάλματα εκβαίνουν·**

ΙΣ´

**«- Στάζουσι τα μαχαίρια μας
από το αίμα ακάθαρτον
των χριστιανών· πριν πήξη,
ελάτε, ελάτε εις νέον
αίμα ας τα πλύνωμεν**

ΙΖ´

**Ελάτε να ζεστάσωμεν
τα χέρια μας στα σπλάχνα
όσων θυσίας προσφέρουσιν
εις τον σταυρόν και σέβονται
αγίων εικόνας.**

κύμβαλα: τύμπανα.

ιη´

**Ελάτε, ελάτε, ο κόπτος
αν μας καταδαμάση,
επί σορούς σφαγμένων
καθίζοντας, ανάπαυσιν
θέλομεν εύρει.**

ιθ´

**Τα ρόδα της Ελλάδος
εις τ´ αίμα της βαμμένα
θέλει φανούν τερπνότατον
δώρον των γυναικών μας,
κι έργον ηρώων».**

κ´

**Σκληρά, δειλά αναθρέμματα
της ποταπής Ασίας,
έργον ηρώων, ναι, βέβαια,
ποίος το αμφιβάλλει, υπάρχει
το τρόπαιόν σας.**

κα´

Έργον ηρώων, αν σφάξητε
αδύνατα παιδιά·
έργον ηρώων, αν πνίξητε
τας τρυφεράς γυναίκας
και τα γερόντια.

κβ´

Ιδού κι άλλα νησιά
την λύσσαν σας προσμένουσι·
πόλεις ιδού και αλίκτυπος*
ξηρά κατοικημένη
απ' έθνη αθώα.

κγ´

Δια σας ηρώων κοπάδια,
δεν φθάνει η Χίος, η Κύπρος·
των Κυδωνιών δεν φθάνουσιν,
της Κάσου και της Κρήτης
οι κατοικίαι.

αλίκτυπος: θαλασσόπληκτος.

κδ´

**Ἄμετε, μην αφήσετε
ζώντα κανένα· απ' αίμα
τα αιγαία νερά βαμμένα
κύματ' ας έχουν γέμοντα
από σφαγάδια.**

κε´

**Ω Ἕλληνες, ω θεΐαι
ψυχαί, που εις τους μεγάλους
κινδύνους φανερώνετε
ακάμαντον ενέργειαν
και υψηλήν φύσιν!**

κς´

**Πώς από σας καμία
δεν τρέχει τώρα; πώς
κει μέσα εις τα πλεόμενα
δεν ρίχνεσθε, καράβια
των πολεμίων;**

κζ´

**Πώς, πώς της ταλαίπωρου
πατρίδος δεν πασχίζετε
να σώσητε τον στέφανον
από τα χέρια ανόσια
ληστών τοσοούτων;**

κη´

**Είναι πολλά τα πλήθη των
και φοβερά εις την όψιν,
αλλ´ ένας Έλλην δύναται,
ένας άνδρας γενναίος
να τα σκορπίση.**

κθ´

**Όποιος την δάφνην θέλει
αθάνατον της δόξης,
όποιος δάκρυα δια τ´ έθνος του
έχει, δια δε την μάχην
νουν και καρδιάν·**

λ´

Ας έκβη αυτός. – Να, βλέπω,
ταχείαι, ως τ´ απλωμένα
πτερά των γερανών,
έρχονται δυο κατάμαυροι
τρομεραί πώραι.

λα´

Παύει ως τόσον ο κρότος
των μουσικών οργάνων·
τ´ αγαρηνά τραγούδια
παύουν και τα υπερήφανα
βλάσφημα μέτρα.*

λβ´

Μόνον ακούω το φύσημα
του ανέμου οπού περνώντας
εις τα κατάρτια ανάμεσα
και εις τα σχοινιά σχισμένος
βιαίως σφυρίζει.

**βλάσφημα μέτρα: αλαζονικοί
ρυθμοί.**

λγ´

**Μόνον ακούω την θάλασσαν
που ωσάν μέγα ποτάμι
ανάμεσα εις τους βράχους
κτυπώντας μυρμυρίζει
γύρω εις τα σκάφη.**

λδ´

**Να οι κραυγαί και ο φόβος,
να η ταραχή και η σύγχυσις
από παντού σηκώνονται,
και απλώνουν πολυάριθμα
πανία να φύγουν.**

λε´

**Στενόν, στενόν το πέλαγος
ο τρόμος κάμνει· πέφτει
ένα καράβι επάνω
εις τ´ άλλο και συντρίβονται·
πνίγονται οι ναύται.**

λς´

Ω! πώς από τα μάτια μου
ταχέως εχάθη ο στόλος·
πλέον δεν ξανοίγω τώρα
παρά καπνούς και φλόγας
ουρανομήκεις.

λζ´

Έξω από την θαλάσσιον
πυρκαϊάν νικήτριαι
ιδού πάλιν εκβαίνουν
σωσμένοι οι δύο κατάμαυροι
θαυμάσιοι πρῶραι.

λη´

Πετάουν, απομακρύνονται·
στο διάστημα του αέρος
χωσμένοι γίνονται άφαντοι·
διαβαίνουσαι επαιάνιζον,
κι ήκουεν ο κόσμος.

λθ´

**Κανάρη! – και τα σπήλαια
της γης εβόουν: Κανάρη.-
Και των αιώνων τα όργανα
ίσως θέλει αντηχήσουν
πάντα: Κανάρη!**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Να εξετάσετε το ποίημα α) από την άποψη των θεμάτων που προβάλλονται σε κάθε ενότητα και της κλιμακωτής διάρθρωσής τους· β) από την άποψη της συναισθηματικής συμμετοχής του ποιητή στις διάφορες φάσεις του ποιήματος και τον τρόπο με τον οποίο αυτή εκδηλώνεται· γ) από την άποψη της εικονοπλαστικής και εκφραστικής τόλμης.

2. Με βάση τις παρατηρήσεις που κάνατε παραπάνω να καθορίσετε το στόχο του ποιήματος και τον τρόπο με τον οποίο αυτός εξυπηρετείται.

3. Να δικαιολογήσετε τον τίτλο του ποιήματος.

**Sir Charles - Lock Eastlake
(1793-1865),
'Έλληνες φυγάδες μετά την
καταστροφή της Χίου, 1822 (1833)
Μουσείο Μπενάκη**

Ανδρέας Κάλβος (1792-1869)

Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο. Δεν είχε την ευκαιρία να πάρει συστηματική μόρφωση, γιατί από μικρός ξενιτεύτηκε ακολουθώντας τον πατέρα του στην Ιταλία. Εκεί, γοητευμένος από την κλασική παιδεία της χώρας, προσπάθησε, ως αυτοδίδακτος, να την αφομοιώσει και να κατακτήσει κάποια κοινωνική θέση. Σε ηλικία είκοσι ετών είχε μια αποφασιστική για τη ζωή του γνωριμία: έγινε γραμματέας του ποιητή Ούγο Φόσκολο και τον συνόδευσε στην εξορία του στην Ελβετία και στο Λονδίνο, όπου επήλθε και η τελική ρήξη στις σχέσεις τους (1817). Από τότε ο Κάλβος ασχολείται με ιδιαίτερα μαθήματα και μεταφράσεις, για να ζήσει. Το 1821

φυλακίζεται στη Φλορεντία ως καρμπονάρος και το 1826 βρίσκεται υπό επιτήρηση στη Γαλλία, γιατί «πρέσβευε αισθήματα ένθερμου φιλελευθερισμού». Ο ένθερμος αυτός φιλελευθερισμός θα σταθεί ο πυρήνας όλου του έργου του. Αισθάνεται βαρύ το χρέος όχι μόνο να υμνήσει την επανάσταση και την Ελλάδα που αγωνίζεται να αποτινάξει τον τουρκικό ζυγό, αλλά κυρίως να διαμορφώσει συνειδήσεις σύμφωνα με το πνεύμα ενός υψηλού ανθρωπισμού. Κεντρική ιδέα στην ποίηση του είναι η αρετή, όχι μόνο με την αρχαία ελληνική (ανδρεία) και τη χριστιανική σημασία της, αλλά και με την κοινωνική της ιδιότητα, την ενεργητική, που παρακινεί τον άνθρωπο στο κοινό καλό. Η αρετή του δηλαδή είναι

έναν άσβεστο πόθος για ελευθερία και δικαιοσύνη. Οι υψηλές ιδέες του Κάλβου εκφράζονται με μια εντελώς ξεχωριστή ιδιοτυπία τόσο στη γλώσσα όσο και στη δομή και τη στιχουργία των ποιημάτων του. Ίσως αυτός είναι ο κυριότερος λόγος που οι σύγχρονοι του, αλλά και οι μεταγενέστεροι αγνόησαν ή και περιφρονούσαν ακόμη το έργο του. Πρώτος ο Παλαμάς το 1888 μίλησε με ενθουσιασμό για τη μεγάλη ποιητική αξία των Ωδών του. Από τότε το έργο του Κάλβου κερδίζει συνεχώς τις νεότερες γενιές, και στις μέρες μας θεωρείται πρωτοπόρος της λυρικής έκφρασης και ένας από τους κορυφαίους ποιητές μας.

Έργα του (στα Ιταλικά):
Θηραμένης, Δαναΐδες (τραγωδίες, 1812), (στα Ελληνικά):

Μεταφράσεις: Οι ψαλμοί του Δαβίδ (Δονδίνο, 1820). Ποίηση: Η Λύρα (Γενεύη, 1824) Λυρικά (Παρίσι, 1826). Ο γενικός τίτλος των έργων του είναι Ωδαί. Το 1826 ήλθε στην Ελλάδα και από το 1826-1852 έμεινε στην Κέρκυρα, όπου εργάστηκε ως καθηγητής στην Ιόνιο Ακαδημία. Από το 1852 ως το θάνατό του έζησε στην Αγγλία. Τα οστά του, με ενέργειες του ελληνικού κράτους, μεταφέρθηκαν στη Ζάκυνθο το 1960.

Γωνιάς

δ΄

—

Εἰς τὸν ἰσρὴν λόχον.

—

αἶς μὴ βρέξῃ σὸτὲ
τὸ δύνερον, καὶ ὁ ἀέμος
συχρὸς αἶς μὴ διορῶσῃ
τὸ χῶμα τὸ μακάριον
σὺν σῆν διασάξῃ.

αἶς τὸ δροσίον πάντοτε
μὲ τ' ἀργυρᾶ τῆς δάφνης
ἢ ροδοπέταλον κερῆ·
καὶ αὐτοῦ αἶς ξεφυτρώνουν
αἰώνια τ' ἀνθῆ.

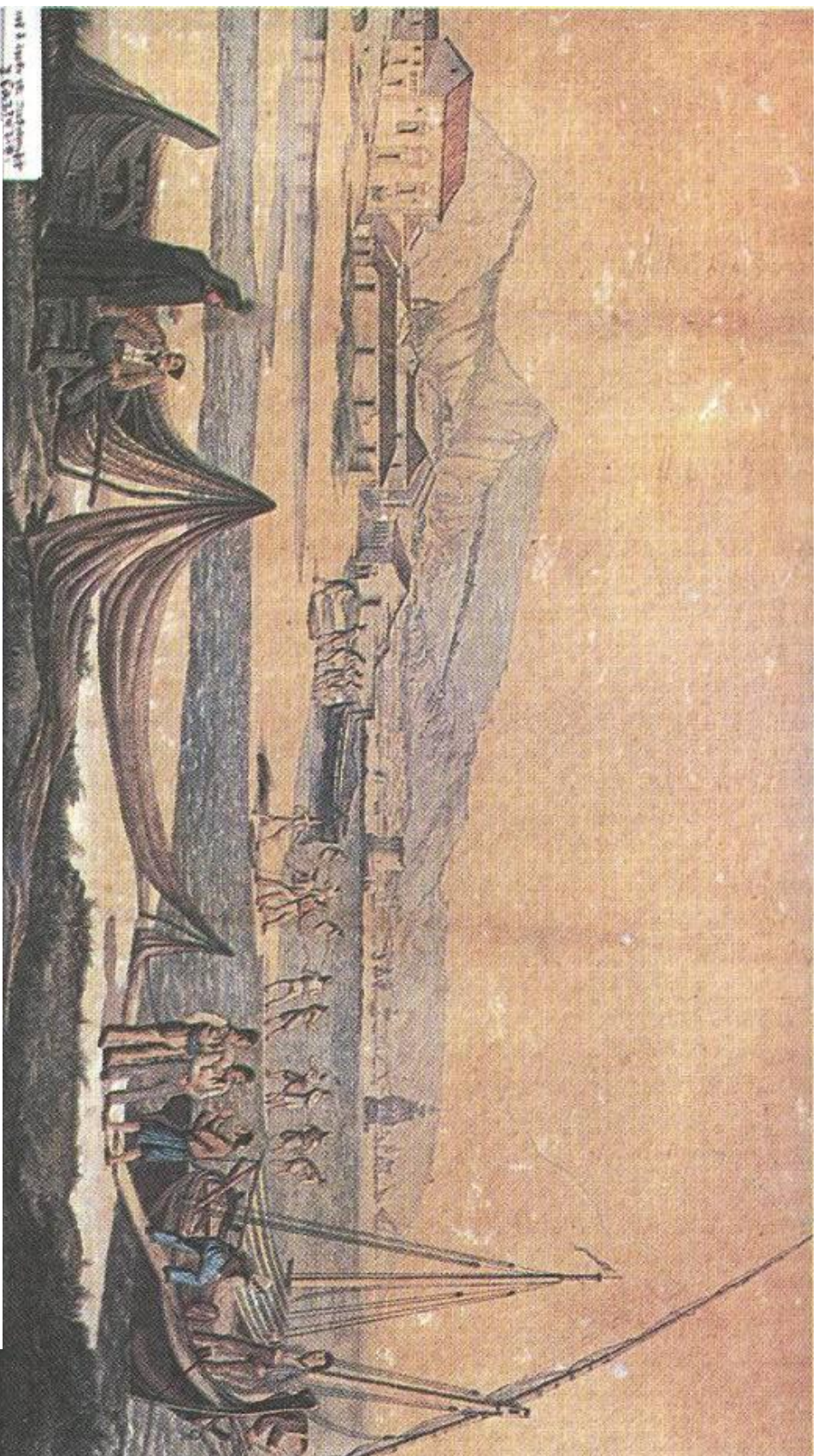
ὦ γόνδια τῆς Ἑλλάδος
εἴματα· ψυχραὶ σὺν ἐσώσατε
εἰς τὸν ἀγῶνα ἀνδρείως,
τάγμα ἐκλεκτῶν ἡρώων,
καύχημα τόσον·

Σῆς ἀρωαξῆν ἢ τύχη
τῆν νικητῆρον δάφνην,
καὶ ἀπὸ μωρτίαν σῆς ἐσχεξί
καὶ πείθιμον πωσαρίαν
ξέφανον ἄλλον.

ἀλλ' αἶς τῆς ἀπειθείαι
διὰ τῶν πατρίδα, ἢ μύρτος
εἶναι φύλλον ἀτίμητον,
καὶ κατὰ τὰ κηδία
τῆς πωσαρίας

Andria Calò

Χειρόγραφο του ποιητή.

**Joseph Cartwright (1789-1829),
Η πόλη και το λιμάνι της Ζακύνθου
(π. 1820) Μουσείο Μπενάκη**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 4ου ΤΟΜΟΥ

Ιωάννης Βηλαράς, [Επιστολή στον Αθανάσιο Ψαλίδα], περιοδικό Διώνυσος, 1902	6
Αγνώστου, Έρωτος αποτελέσματα [Η Ελενίτσα], Ανθολογία Δημοτ. Πεζογραφίας, Α΄ (Γ. Βαλέτας)	24
Δ΄ Οι πρόδρομοι	33
Ιωάννης Βηλαράς, 1. Σαν πεταλούδα στη φωτιά, Βασική Βιβλιοθήκη, (Λ.Ι. Βρανούσης)	36
2. Γιατρική παρηγοριά, Βασική Βιβλιοθήκη, (Λ.Ι. Βρανούσης)	39
Αθανάσιος Χριστόπουλος, Φαγοπότι, εκδ. Ερμής (Ε. Τσαντσάνογλου)	48

Ε΄ Απομνημονεύματα	54
Παναγής Σκουζές, Χρονικό της σκλαβωμένης Αθήνας Οι φυλακές, εκδ. Γ. Βαλέτα	59
Στη Χαλκίδα πρόσφυγες, ...	67
Νικόλαος Κασομούλης, Στρατιωτικά ενθυμήματα, Β΄ [Σκηνές από την έξοδο], εκδ. Γ. Βλαχογιάννη	73
Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Διήγησις συμβάντων	90
[Η μάχη στο Βαλτέτσι], εκδ. Δρακόπουλος (Τ. Βουρνάς)	91
Μακρυγιάννης, Απομνημονεύματα	100
[Τέτοι΄ αρετή έχουν, τέτοια φώτα μάς δίνουν], εκδ. Γαλαξία	103

ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ	112
Εισαγωγή	112
Ανδρέας Κάλβος, Ο φιλόπατρις, εκδ. Ίκαρος (επιμ. Pontani)	128
Εις Αγαρηνούς, εκδ. Ίκαρος (επιμ. Pontani)	142
Τα ηφάιστεια, εκδ. Ίκαρος (επιμ. Pontani)	152

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.